

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko

Mateja Maček

Družinsko branje v predšolskem obdobju

Diplomsko delo

Ljubljana, maj 2010

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko

Mateja Maček

Družinsko branje v predšolskem obdobju

Diplomsko delo

Mentor: izr. prof. dr. Igor Saksida

Ljubljana, maj 2010

ZAHVALA

*Življenje ni problem, ki ga je treba rešiti,
ni vprašanje, na katerega je treba odgovoriti.
Življenje je skrivnost, ki jo je treba opazovati,
se ji čuditi, jo okušati.*

Hvala mentorju izr. prof. dr. Igorju Saksidi za predloge in nasvete, ki so mi pomagali pri pisanju diplomske naloge.

Hvala vzgojiteljicam Baragovega vrtca in vzgojiteljicam iz vrtca Sončni žarek za pomoč pri izvajanju ankete.

Hvala moji družini za vzpodbude in potrpežljivost.

IZVLEČEK

Otrok se že kmalu po rojstvu začne učiti in pridobivanje znanja se nadaljuje skozi celo življenje. Učenje predšolskega otroka pa ne poteka samo v vrtcu, ampak tudi doma v družini. Eden izmed zelo pogostih načinov preživljanja skupnih trenutkov staršev in otroka je družinsko branje. Za otroka je družinsko branje posebej pomembno, saj vpliva na razvoj pismenosti v kasnejših obdobjih. V teoretičnem delu diplomske naloge sem s pomočjo ustrezne literature opredelila pojem porajajoče pismenosti in družinskega branja. Predstavila sem teorije o razvoju pismenosti pri otroku in dejavnike, ki vplivajo na razvoj družinske pismenosti. Povzela sem merila strokovnjakov za izbor knjig za otroke in predstavila projekte družinskega branja. V empiričnem delu pa me je zanimalo, kako pogosto v družinah berejo ter če se zavedajo pomembnosti družinskega branja za kasnejši razvoj otrokove pismenosti. Izdelala sem anketni vprašalnik z vprašanji zaprtega tipa, zbrane podatke pa prikazala grafično. Analiza rezultatov je pokazala, da v družinah berejo zelo pogosto, starši pa se v veliki večini zavedajo pomembnosti družinskega branja za kasnejši razvoj pismenosti svojih otrok.

Ključne besede:

pismenost, porajajoča pismenost, družinska pismenost, družinsko branje, projekti družinskega branja, vloga staršev pri branju

ABSTRACT

A child starts to learn shortly after the birth and the acquisition of knowledge continues throughout his/her life. The learning of the child does not take place only at the kindergarten, but also at home, within the family. One of the more frequent ways of a parent and a child spending time together is family reading. Family reading is very important for the child's later development of literacy. The theoretical part of the diploma work defines the notion of the emergent literacy and family reading. It describes the theories about the development of a child's literacy and presents the factors that influence the development of family literacy. The diploma work summarizes the experts' criteria for choosing the books for children and presents the projects of family reading. The empirical part investigates how often certain families read and whether or not they are aware of the importance of family reading for the later development of a child's literacy. The results of the questionnaire (closed-type questions) are presented graphically. The analysis shows that these families read often and that parents are mostly very aware of the importance of family reading for the later literacy development of their children.

Keywords:

literacy, emergent literacy, family literacy, family reading, the projects of family reading, the role of parents in reading

KAZALO VSEBINE

1.	UVOD	1
2.	TEORETIČNI DEL	2
2.1.	OPREDELITEV POJMA PISMENOST	2
2.1.1.	RAZVOJ PISMENOSTI V PRETEKLIH DESETLETJIH	3
2.1.2.	RAZVOJ PISMENOSTI PO STAROSTNIH OBDOBJIH	5
2.1.2.1.	Prvo starostno obdobje	5
2.1.2.2.	Drugo starostno obdobje	6
2.1.3.	PORAJAJOČA ALI ZGODNJA PISMENOST	6
2.1.3.1.	Elementi porajajoče se pismenosti	8
2.1.3.2.	Dejavnosti za razvoj porajajoče pismenosti	9
2.2.	DRUŽINSKA PISMENOST	9
2.2.1.	DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA RAZVOJ DRUŽINSKE PISMENOSTI	10
2.2.2.	PROGRAMI DRUŽINSKE PISMENOSTI	11
2.2.2.1.	Program družinske pismenosti: Branje za znanje in branje za zabavo	17
2.3.	DRUŽINSKO BRANJE	18
2.3.1.	POMEN IN VPLIV BRANJA NA OTROKOV RAZVOJ	18
2.3.2.	ZAČETEK BRANJA PRI OTROKU	20
2.3.2.1.	Pokazatelji otrokovega bralnega interesa	21
2.3.2.2.	Otrokov odnos do branja	
2.3.3.	SMISEL PONAVLJANJA PRI SKUPNEM BRANJU ALI PRIPOVEDOVANJU	24
2.3.4.	KRITERIJI ZA IZBOR OTROŠKIH KNJIG	24
2.3.5.	NAČELA KAKO BRATI	26
2.3.6.	ZNANJA, KI JIH STARŠI PREKO BRANJA PRENESEJO OTROKU	28
2.4.	DEJAVNOSTI V DRUŽINI, KI SO POVEZANE S PISMENOSTJO	29
2.4.1.	DRUŽINSKO BRANJE S KNJIŽNIM NAHRBTNIKOM	31
2.4.1.1.	Projekt družinskega branja: Indijančki radi beremo	31
3.	EMPIRIČNI DEL	33
3.1.	OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA IN POTEK RAZISKOVANJA	33
3.1.1.	CILJI RAZISKOVANJA	34
3.1.2.	RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	35
3.1.3.	HIPOTEZE	36
3.1.4.	RAZISKOVALNA TEHNOLOGIJA	36
3.1.5.	OPIS VZORCA	37
3.2.	INTERPRETACIJA REZULTATOV	38
3.2.1.	IZOBRAZBA STARŠEV	38
3.2.2.	ŠTEVILO OTROK V DRUŽINI	39

3.2.3.	KAKO POGOSTO Z OTROKOM BERETE KNJIGE ALI DRUGO LITERATURO?	40
3.2.4.	KATERI DRUŽINSKI ČLAN NAJVEČKRAT BERE OTROKU?	41
3.2.5.	KATERI DEL DNEVA JE V VAŠI DRUŽINI NAMENJEN DRUŽINSKEMU BRANJU?	42
3.2.6.	S KAKŠNIMI DEJAVNOSTMI DOPOLNITE4 DRUŽINSKO BRANJE?	43
3.2.7.	PO KAKŠNEM KRITERIJU IZBERETE LITERATURO ZA DRUŽINSKO BRANJE?	44
3.2.8.	KAKŠEN VPLIV IMA VERSKO PREPRIČANJE IN VREDNOTE, KI JIH V SKLADU S TEM V DRUŽINI ŽIVITE, NA IZBIRO LITERATURE ZA DRUŽINSKO BRANJE?	45
3.2.9.	V KOLIKŠNI MERI PO VAŠEM MNENJU DRUŽINSKO BRANJE VPLIVA NA KASNEJŠO OTROKOVO USPEŠNOST V ŠOLI?	46
3.1.10.	KAKO POGOSTO OBIŠČETE KNJIŽNICO SKUPAJ Z OTROKOM?	47
3.2.11.	KAKŠNO VRSTO LITERATURE NAJVEČKRAT PREBIRATE SKUPAJ Z OTROKOM?	48
3.2.12.	KAKO SO OTROKU DOSTOPNE KNJIGE DOMA?	49
3.2.13.	KAKO POGOSTO SE SKUPAJ Z OTROKOM LOTITE OPRAVIL, KI RAZVIJAJO PISMENOST (obisk banke, pošte, pisanje nakupovalnega seznama, branje kuharskih receptov, napisov na cesti)?	50
3.2.14.	ALI STE MNENJA, DA STE DOVOLJ SEZNANJENI O POMEMBNOSTI DRUŽINSKEGA BRANJA ZA RAZVOJ PISMENOSTI IN VESTE, KAKO LAHKO OTROKU PRI TEM POMAGATE?	51
4.	ZAKLJUČEK	52
5.	LITERATURA	54
6.	PRILOGE	57
6.1	ANKETNI VPRAŠALNIK	57

1. UVOD

Če si v misli prikličem sliko idilične družine, si predstavljam mamo, očeta in nekaj otrok, ki skupaj sedijo na kavču in berejo knjige, listajo po slikanicah in se pogovarjajo. V preteklosti so v družinah veliko brali. Zvečer so se vsi družinski člani zbrali ob topli peči in poslušali mamo ali očeta, ki sta jim brala preproste zgodbe, legende, življenjepise svetnikov. Realnost v današnjem času pa je precej drugačna. Starši imajo službe do poznega popoldneva, otroci se vračajo iz vrtca ali šole že skoraj v mraku, ko niti pomisliti ne upajo, da bi se lahko še nekaj časa svobodno igrali. Starši se spremenijo v taksiste in jih vozijo na različne krožke, v glasbeno šolo, na treninge ... Med potjo iz ene na drugo dejavnost pa lahko izkoristijo čas, da vprašajo svojega otroka, kako je bilo v vrtcu oz. v šoli. Za daljši pogovor ni časa. Narava nekaterih služb je takšna, da starši nosijo službene obveznosti tudi domov, medtem pa otroke posedejo pred televizijo ali računalniški ekran in jim zavrtijo risanko ali film. Skupnega preživljanja popoldnevov ob knjigi, igrah, risanju, kuhanju v družinah skoraj ni več. Staršem zmanjkuje časa, da bi ga žrtvovali za svoje otroke. To želijo nadomestiti z materialnimi dobrinami, ki pa nimajo nikoli enakega učinka, kot če bi v svoje naročje vzeli otroka in mu prebrali pravljico za lahko noč.

Že v predšolski dobi, ko je otrok še kot nepopisan list papirja, je pomembno, da se z njim ukvarjamo, pogovarjamo in mu tako omogočimo, da se razvije v zdravo osebnost. Družinsko branje je tista dejavnost, s katero se lahko med starši in otroki splete vez, razvije občutek topline in varnosti. Otroci razvijajo svojo domišljijo, širijo besedni zaklad, na prijeten in vzpodbuden način korakajo po poti opismenjevanja. V prvih šestih letih življenja imajo starši največjo priložnost, da vplivajo na svojega otroka, mu posredujejo tiste vrednote in navade, ki mu bodo v življenju koristile. Z branjem lahko starši vplivajo na otrokov pozitiven odnos do literature, na otrokovo izražanje, sprejemanje sveta.

V diplomski nalogi predstavljam vlogo družinskega branja v predšolski dobi, ko otrok šele začne svojo pot opismenjevanja in pridobiva nova znanja. Zanima me, kako pomembno vlogo ima družinsko branje za kasnejši razvoj pismenosti in kako se družinskega branja starši lotevajo. Ker zelo rada delam z otroki, jim namenim kar nekaj počitniških dni in nenazadnje bo tudi moj bodoči poklic povezan z njimi, zato želim s pomočjo diplomske naloge priti do čimveč novih spoznanj, ki mi bodo koristila pri mojem delu.

2. TEORETIČNI DEL

2.1. OPREDELITEV POJMA PISMENOST

Pojem pismenost se je skozi čas razvijal postopoma. Različni teoretiki in strokovnjaki so ga razlagali in preučevali v skladu s svojo pripadnostjo določeni jezikovni smeri. Rezultat te dejavnosti pa so različne definicije pismenosti.

V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je pismenost opredeljena kot: »znanje branja in pisanja.« (SSKJ 1994: 844). Pismen človek je po tej definiciji tisti, ki zna brati in pisati.

Nekateri teoretiki pa pismenosti ne definirajo zgolj kot veščino, za katero se izučimo v šoli, ampak tudi kot družbeno dejavnost. Pismenost, kot jo opredeljuje M. Cenčič, je zapleteno, sestavljeno ter povezano dejanje in proces, ki poleg branja in pisanja obsega tudi govorjenje in poslušanje. (Cenčič 2000: 40)

Pismenost so teoretičarke M. Križaj-Ortar, M. Bešter in S. Pečjak definirale tudi preko komunikacijskega modela opismenjevanja, pri katerem so vse štiri sporazumevalne dejavnosti (branje, pisanje, poslušanje, govorjenje) enakovredne. Te dejavnosti imajo pomembno vlogo pri sporazumevanju in imajo vpliv tudi na socialni in osebni razvoj posameznika. (Grginič 2006: 8)

Naslednja faza učenja znotraj jezikovnega pouka pa je namenjena opazovanju in spoznavanju sistema in zgradbe jezika. V sodobni družbi ni cilj le obvladovanje osnovnih komunikacijskih spretnosti, ampak sposobnost rabe jezika za komunikacijo, razmišljanje in kritično vrednotenje. Vse to predstavlja višjo raven pismenosti, ki jo imenujemo kritična ali razmišljujoča pismenost. (Grginič 2005: 8)

Poznamo več različnih vrst pismenosti: večjezična, računalniška, znanstvena, literarna itd., prav tako pa tudi več ravni pismenosti. L. Knaflič v svojem članku razlaga, da izraz pismenost lahko pomeni več kot le osvojene bralne in pisne spretnosti, saj v nekaterih kulturah velja, da je pismen človek kulturn, izobražen, pameten. (Knaflič 1999: 17)

V dokumentu *Nacionalna strategija razvoja pismenosti* je pismenost definirana kot: »trajno razvijajoča se zmožnost posameznikov, da uporabljajo družbeno dogovorjene sisteme simbolov za tvorjenje, razumevanje in uporabo besedil za potrebe življenja v družini, šoli, na delovnem mestu in v družbi.

Pridobljeno znanje in spretnosti ter razvite sposobnosti posamezniku omogočajo uspešno in ustvarjalno osebnostno rast ter odgovorno in kritično sodelovanje v poklicnem in družbenem življenju.« (Pečjak 2007: 12–13)

Pri razvoju pismenosti je potrebno upoštevati tudi zmožnosti otroka, mladostnika ali odrasle osebe. Na različnih stopnjah osebnostnega razvoja se razvijajo različni elementi pismenosti, odvisno od zmožnosti posameznika in zahtev okolja. Način upoštevanja razvojnih zmožnosti posameznika v izobraževalnem procesu imenujemo tudi stopenjskost pismenosti. Gre za optimalen potek razvoja pismenosti, ki je usklajen z razvojnimi zmožnostimi posameznika v določenem obdobju izobraževanja. (prav tam: 13)

N. Browne pojem pismenosti razširi. Poleg pisanja in branja napisanega ali tiskanega besedila v pismenost vključi tudi različne oblike otrokovega pripovedovanja zgodbe, pri tem je v ozadju jasno zavedanje, da je otrokova zgodnja pismenost podkrepljena s pripovedovanjem, poslušanjem, branjem, pisanjem. Trditev, da je pismenost približno enaka jeziku, zagovarja M. Meek. Prepričana je, da imata branje in pisanje svoje korenine v govoru. (Marjanovič Umek 2005: 15)

Ob koncu 20. stoletja se je pozornost usmerila na preučevanje socialnih in kulturnih dejavnikov, povezanih s pismenostjo. Poudarili so, da je pismenost oblika kulturnega kapitala, saj je kot: »znanje in veščina odvisna od socialnega in kulturnega okolja (konteksta), v katerem je bila pridobljena.« (Knaflič 2009: 8) Nekateri otroci že pred vstopom v šolo razvijejo določeno znanje in spretnosti, ki ustrezajo šolskim zahtevam. Tem otrokom so doma veliko brali, dobro že obvladajo jezik, poznajo črke in tako lahko rečemo, da imajo ob vstopu v šolo večji začetni kulturni kapital. Tisti otroci, ki so v predšolski dobi razvijali spretnosti in znanja, ki v šoli niso tako pomembna oz. se v šoli ne nadgrajujejo, imajo manjši kulturni kapital. (prav tam: 8)

Kljub različnim opredelitvam pismenosti, pa ostaja nesporno dejstvo, da usvojena pismenost zelo pripomore k razvoju posameznikove osebnosti in vpliva na njegovo delovanje v družbi.

2.1.1 . RAZVOJ PISMENOSTI V PRETEKLIH DESETLETJIH

Skozi preteklost se je oblikovalo več različnih pogledov na pismenost. Eden izmed njih je **razvojni vidik**, ki v ospredje postavlja otrokovo dozorevanje. Otrok postane pismen takrat, ko doseže določeno starost.

Pri preizkusih, ki so jih izvajali v šolah, da bi ugotovili otrokovo pripravljenost na pouk, pa so zanemarili vpliv, ki ga imajo starši pri opismenjevanju otroka in otrokovo predznanje. (Grginič 2006: 8)

Kasneje so se začele razvijati **razvojne teorije**, ki so spoznanja razvojnega vidika kritizirale. Na vstop v šolo ne more vplivati le fizična pripravljenost, ampak tudi predbralne izkušnje. Zato so pričeli z razvijanjem programov, ki so že pri predšolskih otrocih gojili bralno pripravljenost. Pripravili so delovne zvezke z vajami za urjenje sposobnosti branja in pisanja. Otroci so se učili brati in pisati izolirano med sistematičnim frontalno vodenim poukom. Staršem so svetovali, naj ne vplivajo na zgodnje opismenjevanje svojih otrok.

(prav tam: 8–9)

Teorije porajajoče se pismenosti so se razvile v 70. letih. Zagovorniki so bili mnenja, da branje in pisanje nista samostojni sposobnosti, ki bi ju bilo potrebno poučevati ločeno. Proces porajajoče se pismenosti se začne ob rojstvu, od takrat naprej pa otrok razvija sposobnosti branja, pisanja, poslušanja in govorjenja znotraj družine in družinskega okolja. V okolju, kjer pride otrok v stik s tiskano in govorjeno besedo, se uči sporazumevalnih zmožnosti na neformalen način in tako pridobi nekaj vedenja o pismenosti še pred vstopom v šolo. (prav tam: 9)

Razvoj otrokove zavesti o pisanju in obstoju glasov v lastnem govoru, odkrivanje in prepoznavanje asociativne zveze glasov in črk, besedno (slikovno) branje, ideje o tisku obsega **predšolska pismenost**. (prav tam: 9)

V zgodnjih 90. letih se je razvil **sociološko-kulturološki pogled** na začetno opismenjevanje. Poučevanje poteka v okviru družbenega in kulturnega konteksta, ki določata sposobnosti otroka. Prva definicija sociološko-kulturnega pogleda trdi, da se otroci učijo o pismenosti tako, da so udeleženi v različnih aktivnostih znotraj družine in skupnosti. Deležni so različnih dejavnosti, pri katerih urijo svoje sposobnosti pisanja (pisanje nakupovalnega seznama, pisanje telefonskega sporočila), poslušajo glasbo, zgodbe, ... Opismenjevanja pa se otrok uči tudi preko posredovanja vrednot, vedenja, prepričanja, ki je uveljavljeno v otrokovi kulturi. Pismenost torej ni le rezultat otrokovih kognitivnih sposobnosti, ampak tudi kulturno definirana sestavina, znanje in komunikacija.

Ko otrok spozna kulturne norme družine in skupnosti, kateri pripada, opismenjevalni dogodki pripomorejo k oblikovanju njegove identitete. Odrasli prevzamejo pri usvajanju pismenosti svojih otrok različne vloge: popravljajo, pregledujejo otrokove izdelke, razlagajo in demonstrirajo, pišejo ob otroku.

V družinah je na voljo različen material (papir, računalnik, table), vladajo različna pravila pri izvajanju dejavnosti, prav tako tudi različni načini izvajanja.

Pri otroku se preko takšnih aktivnosti ne razvije le: »drugačno razumevanje, kako je zgrajena pismenost znotraj socialnih in kulturoloških okoliščin, pač pa tudi zavest o različnih namenih pismenosti.« (prav tam: 10) Otrok spozna, da pismenost omogoča pridobitev informacij, socialno interakcijo, pridobitev znanja in zavest o obstoju različnih medijev (računalnik, elektronska pošta). (prav tam: 10)

V različni socialnih in izobraževalnih okoliščinah se strategije poučevanja pismenosti različno vrednotijo. Glede na to, iz katerega družbenega okolja otroci prihajajo, imajo tudi različne izkušnje, preko katerih oblikujejo svoj pogled na pismenost. V izobraževalne ustanove (šole, vrtce) prihajajo otroci z različno stopnjo pismenosti, kar je posledica različnih pismenih navad v družini. V razredu lahko učitelj poudarja le en pogled na pismenost (npr. pisanje, branje), zanemarija pa druge (npr. govorjenje, poslušanje), zato staršem svetujejo, da: »delajo z otroki na zelo specifične načine, ki jim pomagajo doseči pismenost ne glede na njihove lastne sociološke in kulturološke navade.« (prav tam: 11) Le s pomočjo socialnega in kulturnega kapitala, ki ga otroci usvojijo doma, je mogoče, po mnenju Hilla, razviti šolske opismenjevalne navade. Zato morajo strokovnjaki pri načrtovanju kurikulumu začetnega opismenjevanja upoštevati tudi znanje, pridobljeno znotraj primarne skupnosti-družine. (prav tam: 11)

2.1.2. RAZVOJ PISMENOSTI PO STAROSTNIH OBDOBJIH

2.1.2.1. Prvo starostno obdobje

V prvem starostnem obdobju se prične otrokovo opismenjevanje. Začne spoznavati vlogo pisnega jezika, različne oblike in funkcije tiska preko knjig, priročnikov, leposlovja. Ko odrasli otroku glasno berejo, ta spoznava značilnosti in pravila branja: začetek in smer branja, spoznava oblike črk, razlikuje prvo in zadnjo stran knjige, ločuje slike (za gledanje), besede in

besedilo (za branje), prepoznava naslove. Najmlajši otroci se sprva s knjigo le igrajo in posnemajo odrasle pri branju. Na sprehodih so pozorni na napise, table, prepoznavajo znane simbole in znake na različnih izdelkih. V tem obdobju je posebej pomembna dobra interakcija otrok-odrasel človek, ki se udejanja preko pogovora, opazovanja, v različnih vsakdanjih opravilih. (Grginič 2008: 10–11)

2.1.2.2. Drugo starostno obdobje

Otrok v drugem starostnem obdobju napreduje do zavedanja, da je mogoče izgovorjene besede tudi zapisati in jih nato prebrati. Doseže spoznanje, da določenim glasovom ustrezajo določene črke oz. usvoji t.i. abecedni princip. Otrok poskuša zapisati znane besede in pri tem upoštevati pravila pravopisa in skladnje. (prav tam: 11)

Znanje, ki ga otrok usvoji v tem obdobju (3–5 let), lahko razdelimo na: koncept tiska, grafično zavedanje, fonološko zavedanje, glasovno-črkovno zvezo in besedno branje.

Koncept tiska otroku omogoča, da se zave smisla branja in tiska za vsakdanje življenje, pride v stik s pravili branja (smer branja), spozna, da tisk predstavlja predmete in govor. Otrok zna z besedami opisati črke, besede. Pri grafičnem zavedanju je otrokova pozornost osredotočena na obliko črk, besed. Otrok zna razlikovati posamezne podobne besede ali črke, še preden usvoji znanje abecede. Razlikovanje glasovnih elementov v besedah in ločevanje med njimi pridobi otrok s fonološkim zavedanjem. Govorjeno besedo lahko poveže s posameznimi glasovi te besede, spozna rimo, loči posamezne zloge, aliteracije. Znanje o črkovno-glasovni skladnosti omogoča otroku, da odkriva zvezo med črko in glasom tudi v neznanih besedah. Pred formalnim pisanjem otrok velikokrat posnema pisanje odraslih tako, da na list papirja nariše sliko, čačke, različne oblike črk, ki spominjajo na prave. Uporabi svoje črkovanje in glasove zapiše na svoj način, s svojimi znaki. V današnjem času je veliko otrok, ki že pred vstopom v šolo znajo brati, predvsem posamezne, izolirane besede. Temu pravimo besedno branje. (prav tam: 11)

2.1.3. PORAJAJOČA ALI ZGODNJA PISMENOST

Porajajoča oz. zgodnja pismenost je pojem, ki ga je v 60. letih opredelil Clay, bolj splošno oznako pojma pa sta v knjigi *Emergent Literacy: Writing and Reading* podala Teale in Sulzby. Porajajočo pismenost definirata kot: »spretnosti, znanje in vedenja, ki razvojno gledano predhodijo formalnemu branju in pisanju (to so nekonvencionalne oblike branja in pisanja).« (Marjanovič Umek, Kranjc, Fekonja 2006: 112)

Takšna vrsta pismenosti se začne razvijati v zgodnjem otroštvu, preko vstopa v šolo in se nadaljuje v obdobju srednjega otroštva.

M. Hohmann in Weikart pa porajajočo pismenost razlagata kot: »razvoj otrokove zmožnosti rabe zapisane oblike jezika, ki se začne razvijati že v obdobju dojenčka in katere razvoj se v obdobju zgodnjega otroštva kontinuirano nadaljuje.« (prav tam: 112)

Obdobje zgodnjega otroštva je ključno za razvoj porajajoče pismenosti, pomembno vlogo pri tem imajo tudi socialne interakcije in okolje, ki podpira razvoj pismenosti. S pismenostjo pa je povezan tudi razvoj govora. Pojem *celostni jezik* združuje otrokove govorne kompetence in pismenost. Zlasti v predšolskem obdobju je pomembno, da se otrok giblje v "bogatem" jezikovnem okolju, ki podpira razvoj pismenosti. Pojem celostni jezik se nanaša na komunikacijski proces, ki združuje vse štiri sporazumevalne zmožnosti: govorjenje, poslušanje, pisanje, branje. (prav tam: 113)

M. Grginič v pojem porajajoča pismenost vključi: »vse predopismenjevalne spretnosti, ki jih otrok razvija v obdobju pred formalnim (šolskim) učenjem v okolju s tiskano besedo.« (Grginič 2005: 9), v nasprotju s funkcionalno pismenostjo, ki se razvije v obdobju šolanja v procesu sistematičnega opismenjevanja, ko se otrok nauči brati in pisati.

Porajajoča se pismenost izhaja iz porajajočega se branja (emergent reading), pri katerem so jezikoslovci posebno pozornost namenili predšolskim otrokom, ki so: »doumeli abecedno naravo jezika in začeli črkovati na domiselni način.« (prav tam: 9)

Za uspešno razvijanje bralnih zmožnosti pa je potrebno upoštevati naslednje:

- pripravljenost za branje se ne pojavi v danem trenutku
- pogoje za uspešno branje lahko iščemo v zgodnjih izkušnjah otrok s pomembnimi besedili
- pripravljenost otrok za branje je povezana z njihovim prostovoljnim pristopom k branju

Poleg začetnih poskusov branja se v predšolski dobi odvija tudi porajajoče se pisanje. Gre za pisalno vedenje pred razvojem formalne pismenosti. Preden začne otrok pisati v skladu z dogovorjenimi pravili in znaki, poskuša pisati na svoj način: s čačkami, risanjem in s posnemanjem formalnega pisanja. (prav tam: 9–10)

2.1.3.1. Elementi porajajoče se pismenosti

Elementi porajajoče se pismenosti se ločijo na tiste, ki izhajajo primarno iz otroka in na tiste, pri katerih ima pomembno vlogo okolje.

Med prve sodijo sposobnosti in spretnosti otroka, ki so prepoznavne na naslednjih področjih:

- otrok povezuje črke in glasove, pozna imena črk,
- besedo zna razčleniti na posamezne zloge, glasove,
- prepoznavna slovnične napake v govoru,
- začetek fonetičnega pisanja,
- hitro poimenovanje določenega niza črk, števil, barv,
- otrok izraža željo, da mu odrasli berejo.

Okolje kaže svoj vpliv na porajajočo pismenost na naslednje načine:

- otrok razvija jezikovno sposobnost, ki se kaže v razumevanju pomena besed (pomensko znanje) in želji po oblikovanju slovnično pravih povedi (skladenjsko znanje),
- prihaja do stika z knjigami, revijami, časopisi,
- usvoji pravila branja (ve, da začnemo brati od leve proti desni, od zgoraj navzdol).

(Pečjak 2003: 119–120)

Strokovnjaki so naredili več raziskav, v katerih so obravnavali povezanost med zgodnjo pismenostjo in ključnimi dejavniki govornega razvoja v predšolskem obdobju. Dejavniki govornega razvoja, ki vplivajo neposredno ali posredno na otrokovo pismenost so:

- zgodnja komunikacija otroka in odrasle osebe, ki se začne že v prvih dneh po rojstvu. Takrat otrok komunicira z gibi telesa, mimiko,
- ponavljajoče pripovedovanje in branje zgodb, pravljic, ugank, rim, pesmi,
- skupno in samostojno gledanje otroških knjig in revij, otroških oddaj in predstav,
- podoživljanje vsebin in igranje v simbolnih (domišljjskih) igrah,

- izkoriščanje priložnosti v različnih situacijah, da otroci uporabljajo govor v različnih govornih položajih.

(Marjanovič Umek 2005: 16)

2.1.3.2. Dejavnosti za razvoj porajajoče pismenosti

V predšolskem obdobju lahko z različnimi dejavnostmi vplivamo na razvoj otrokove pismenosti. Otroka je potrebno zgodaj vključiti v dejavnosti branja in pisanja. Pri tem je pomemben tudi zgled odraslih. V okolju, v katerem se otrok giblje, je treba poskrbeti za zadostno število različnih vrst pisnega gradiva (knjige, časopisi, revije) in se igrati igre, pri katerih otrok piše, bere in tako razvija pisni jezik. Prepoznavanje tiska iz okolja se lahko izvaja na sprehodih, na obisku pošte, lekarne, trgovine. Otrok opazuje in prepozna znake, logotipe in besede. (Pečjak 2003: 121)

2.2. DRUŽINSKA PISMENOST

Ko govorimo o pismenosti, se srečamo tudi s terminom *družinska pismenost*, ki jo definirajo kot: »koncept, ki vključuje naravno nastajajoče izobraževalne dejavnosti v okviru doma in družine.« (Grginič 2006: 12) Gre za prevod angleškega izraza »family literacy«, ki ga v slovenski literaturi ne poznamo. Pogosteje se je ta pojem začel uporabljati v zadnjih letih, ko je bilo leto 1990 razglašeno za leto pismenosti, leto 1994 pa za mednarodno leto družine. (Knaflič 1999: 17)

Strokovnjaki so podali več različnih definicij, kar kaže na to, da je obravnavano področje precej kompleksno.

Raziskovalci (L. M. Morrow, J. R. Paratore, D. H. Tracey, S. B. Neuman) so dejali, da družinska pismenost: »vključuje načine, za katere starši, otroci in člani razširjene družine uporabljajo pismenost doma in v skupnosti.« (Grginič 2006: 12) Pojavi se med dejavnostmi, ki jih opravljamo v vsakdanjem življenju, namenoma ali spontano. Preko aktivnosti družinske pismenosti se kažeta etična in kulturna identiteta skupnosti, v kateri družina živi. W. Teale pa meni, da se s pomočjo družinske pismenosti ustvarjajo neodvisne priložnosti, s katerimi lahko otrok raziskuje pisni jezik in opazuje druge ljudi, ko ga uporabljajo. (prav tam: 12)

Družinska pismenost združuje dejavnosti, ki potekajo znotraj družine in so v povezavi s pismenostjo. Predšolski otrok je vključen v dejavnosti, ki predstavljajo pripravo na učenje branja in pisanja. Dejavnosti združujejo dva rodova znotraj družine (otroci-starši, otroci-stari starši) in tako lahko govorimo o medgeneracijski povezavi. (Knaflič 2009: 7)

2.2.1. DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA RAZVOJ DRUŽINSKE PISMENOSTI

Starši so tisti, ki v svojih družinah oblikujejo bolj ali manj kakovostno ozračje za razvoj otrokove pismenosti. Razlikujejo se v svojih prepričanjih o tem, kako pomembno je spodbujanje otrokovega razvoja na jezikovnem področju. Zavzetnejši starši na različne načine spodbujajo otrokov govorni razvoj, bralne navade, besedni zaklad, izbirajo čimbolj ustrezno dejavnost, s katero vstopajo v govorno interakcijo s svojim otrokom.

Tako kot starši s svojo izbiro dejavnosti vplivajo na otrokov govorni razvoj, tudi otrok s svojim govorom in zanimanjem za določeno dejavnost: »vpliva na govor staršev in njihovo izbiro dejavnosti, v katerih se vključujejo v komunikacijo z njim. Otrok torej tudi sam dejavno sooblikuje značilnosti in kakovost družinskega okolja, v katerem živi.« (Marjanovič Umek, Kranjc, Fekonja 2006: 50)

Pomemben dejavnik za razvoj družinske pismenosti so tudi materialne možnosti, ki jih lahko starši nudijo svojemu otroku. Sem štejemo število in vrsto otroških knjig in revij, ki so prisotne v otrokovem domu, računalnik, internet, dvd predvajalnik, radio, didaktične igre. (prav tam: 50)

Stopnja izobrazbe je dejavnik, ki po raziskavah vpliva na to, v kakšni meri starši pripomorejo k razvoju pismenosti svojih otrok. Starši z višjo izobrazbo otrokom nudijo več priložnosti za samostojno govorno izražanje, skrbijo, da otroci usvojijo bogat besednjak, jim nudijo bolj raznoliko gradivo, jim pogosteje berejo in se med branjem z njimi vključujejo v govorne interakcije, z njimi obiskujejo knjižnico, kino, lutkovne predstave, ... Prav tako pa so mame z višjo stopnjo izobrazbe gojile višja zgodnejša pričakovanja o sposobnostih svojih otrok kot mame z nižjo stopnjo izobrazbe. (prav tam: 53–55)

2.2.2. PROGRAMI DRUŽINSKE PISMENOSTI

Raziskave so pokazale, da raven pismenosti ostaja medgeneracijsko nespremenjena (mnogi starši želijo doseči pri otrokih večjo raven pismenosti, kot jo imajo sami, a so pri tem neuspešni) in da dosedanje metode za dopolnilno opismenjevanje odraslih niso obrodile željenih rezultatov. Zato so sklenili uvesti metode, ki bi dvigale raven pismenosti otrok in staršev hkrati. Ena izmed takih metod so tudi programi družinske pismenosti. Začetki segajo v Veliko Britanijo, ZDA in Avstralijo. Na začetku so bili namenjeni predvsem staršem oz. drugim odraslim, ki se ukvarjajo z otroki. Potem pa so programe oblikovali tako, da je delo potekalo v obliki medsebojnih interakcij staršev in otrok.

Programi delujejo po različnih metodah in imajo postavljene različne cilje, dejavnosti, ki se znotraj programov izvajajo, pa obsegajo različna področja. Uporablja se pristop družinske vzgoje, ki želi doseči, da je otrok čimbolje pripravljen na opismenjevanje in šolanje, v času začetka šolanja pa skuša ta pristop dati otroku kar največ opore. (Knaflič 1999: 17–18)

S. Neumann je s pomočjo analize ameriških programov družinskega opismenjevanja izdelal nekaj principov, ki so lahko vodilo v programih družinske pismenosti:

1. *Družinske pismenosti ljudem ne moremo »dati«.*

(Program skušajo oblikovati tako, da dobijo udeleženci spodbudo za samostojno in aktivno učenje ter uporabo vseh oblik pismenosti.)

2. *Družinska pismenost ne spreminja ljudi, temveč družini ponuja možnost in izbiro.*

3. *Starši se vključujejo v program z bogato življenjsko zgodovino in izkušnjami, ki jih je treba spoštovati in upoštevati pri načrtovanju dela.*

4. *Programi družinske pismenosti imajo posreden in neposreden učinek.*

(starši se med potekom programa zopet vključijo v proces učenja in zaradi svežih izkušenj bolje razumejo svoje otroke, jim pomagajo ter iščejo čimbolj učinkovite metode učenja.)

5. *Učenje družinske pismenosti poteka postopoma.*

(Program ne prinaša takojšnjih učinkov in velikih sprememb.)

(prav tam: 21–22)

M. Grginič v knjigi *Družinska pismenost* opisuje projekte družinskega branja, ki so razdeljeni v dve skupini. Prva skupina projektov ima za cilj: z družinskim branjem doseči razvijanje jezikovnih zmožnosti (bralna, pisalna spretnost), premagovanje strahu staršev in otrok pred morebitnim neuspehom pri branju. Razvijanje bralnega razumevanja, oblikovanje bralnih strategij in razvoj jezikovne zmožnosti pa so cilji druge skupine projektov.

Prva skupina projektov:

- The Nursery Book-Share Project (Otroška knjiga-skupni projekt)

To je 6-tedenski vrtčevski projekt skupnega branja avtorice J. Cooper. Nastal je na pobudo staršev, ki so izrazili svojo zaskrbljenost nad tem, da bi otroci lahko zaostajali v šolskih bralnih dosežkih. Staršem je ponudila bogato zbirko knjig za izposajo in jim tako zmanjšala skrbi. Opazila je tudi, da so nekateri otroci že začeli izražati negativen odnos do branja, češ da ne morejo (znajo) brati. Ob koncu jutranjih in popoldanskih aktivnosti so si otroci medseboj zamenjali knjige iz zbirke *Penguin Pulp Stock*, starši pa so si zapisovali število prebranih knjig in komentarje. Poleg neformalne razprave s starši je bil voden tudi dnevnik, v katerega so zapisovali pomembnejše informacije o bralnih pristopih posameznega otroka. V projekt je bilo vključenih več kot polovica staršev iz oddelka in so bili nad projektom navdušeni, otroci pa so postali samozavestnejši bralci in so si v povprečju vsak teden izposodili po eno knjigo.

- Running Start (Dober začetek)

Projekt je nastal na pobudo staršev prvošolcev, ki so želeli, da bi njihovi otroci dobili v roke knjige in da bi se v družinah spodbudila družinska pismenost. Predvsem so želeli povečati motivacijo otrok za branje, da bi se h knjigam zatekali z navdušenjem, da bi brali tudi za zabavo, da bi v knjigah iskali nove informacije, v pismeni razvoj pa bi bili vključeni tudi starši. Učitelji so naredili izbor kakovostnih leposlovskih knjig in knjig o stvarnem svetu in tako naredili razredno knjižnico. Program je trajal 10 tednov in v tem času so si otroci izmenjali 21 knjig, ki so jim jih starši ob skupnem branju na različne načine približali. Ko so poslušali vse knjige, so si lahko izbrali eno za osebno (domačo) knjižnico. Kasnejše študije so pokazale, da se je s pomočjo projekta povečala bralna motivacija otrok in število družinskih aktivnosti, povezanih s pismenostjo.

- The Share-a-Book Scheme (Shema izmenjave knjig)

Gre za program, s katerim so želeli spodbuditi izposojanje knjig predšolskim otrokom. Program predstavlja sistem izposojanja knjig znotraj skupine, pri programu pa je sodelovalo tudi osebje vrtca. Knjige so bile razstavljene na prehodu v igralnico in otroci so si jih skupaj s starši izposojali. Sistem je vseboval tudi datoteke, vsak otrok je imel na kartici napisan seznam izposojenih knjig in datum izposoje. Starši so dobili knjižico s shemo in predlogi za izposojanje knjig, poleg tega pa so redno prejeli informacije o napredku in rezultatih. Program je trajal 9 mesecev in vsaka skupina si je izposodila povprečno 20 knjig, posameznik pa od 1 do 15 knjig. Za pomembne spremembe v otrokovem pismenem razvoju je bil čas projekta prekratek, pomembno pa je, da je 23 staršev poročalo, da so izposojene knjige prebrali tudi drugi člani družine.

- The Learning to Read Programme (Program učenja branja)

Cilj programa je bil vzpodbuditi starše predšolskih otrok pri začetnem učenju branja. Pobudnica programa K. MacLachlan je želela staršem odkriti skrivnost pouka in učenja branja s pomočjo prikaza strukturnih blokov bralnega procesa. Starše je opogumljala za pripovedovanje zgodb (tudi iz njihovega lastnega otroštva in dnevnih izkušenj), petje pesmi, rim, izštevank, kar bo otroku pomagalo pri bralnem in jezikovnem razvoju. Vedno naj imajo pripravljeno dovolj materiala za risanje, pisanje, čečkanje in porajajoče se pisanje otrok. Udeleženci projekta so dobili karte s fotografijami in predlogi za skupne aktivnosti ob knjigi (ogled knjige, skupno branje, pogovor ob slikah).

- The Shopping to Read Programme (Od nakupovanja do branja)

Staršem velikokrat vzbuja strah otrokova prošnja za pomoč pri branju, ki ga premagujejo z nakupovanjem. Zato so starši obisk trgovine izkoristili za igre, kot je poimenovanje nazivov na konzervah in škatlah različnih predmetov, pisanje nakupovalnega seznama in nakupovanje kot igra, ki so jo ponovili tudi doma. Pobudniki tega projekta so bili prav starši.

- The Sheffield Early Literacy Development Project (Sheffieldski razvojni projekt zgodnje pismenosti)

Projekt je združeval starše in otroke, potekal pa je doma in na skupnih srečanjih. Vanj so vključili tri ključna področja porajajoče se pismenosti: tisk v okolju, porajajoče se pisanje, skupno branje.

Poudarjeno je bilo dejstvo, da imajo starši ključno vlogo pri razvoju pismenosti otrok že pred vstopom v predšolske ali šolske ustanove. Aktivnosti so bile načrtovane tako, da so jih lahko družine izvajale v domačem okolju.

Na srečanjih pa so razpravljali o aktivnostih, ki so jim bile predlagane predhodno, o aktivnostih, ki so jim bile zaupane ter o pomenu teh aktivnosti za razvoj pismenosti. Starše so prosili, da shranjujejo izdelke (risbe, poskuse pisanja) svojih otrok, jim pripišejo datum in komentarje.

- Literacy newsletter (Obvestilo o pismenosti)

Namen projekta je bil izboljšanje komunikacije med domom in šolo na področju razvoja zgodnje pismenosti. Učiteljica je staršem redno pošiljala obvestila o porajajoči pismenosti, ki so bila napisana tako, da so jih starši lahko razumeli. Občasno je med napisano dodala tudi učne pripomočke in material, ki je bil uporabljen. Obvestilo pa je vsebovalo tudi priporočila in predloge za pomoč pri opismenjevanju otroka. Organizirana so bila tudi individualna srečanja s starši, na katerih so razpravljali o razvoju otrokove pismenosti. Pozitiven učinek projekta se je pokazal predvsem v okrepljenem delovnem odnosu med šolo in starši.

- Three for the Road (Trojna pot-pot branja, pisanja in računanja)

Program vključuje aktivnosti, ki spodbujajo in širijo družinsko branje v domačem okolju. Osnova programa je bila uporaba skrbno izbranih prilog za pisanje in branje, ki so jih učitelji vsak teden v nahrbtnikih dali vsakemu otroku v razredu. Otroci so tako domov prinesli tri kakovostne knjige z naraščujočo stopnjo težavnosti, a z enotno temo. Dodatni material je predstavljalo pismo za starše z navodili za uporabo prilog, primerne revije, pisni material, ročne lutke, etikete z oznakami izgubljeno in najdeno ter seznam celotnega materiala. Učitelji so učencem predstavili vsebino in uporabo pripravljenih nahrbtnikov, nato so nahrbtnike razdelili. Po določenem času pa so se učenci zbrali v različnih skupinah in se pogovarjali o literaturi.

- Projekt ALBSU (The Adult Literacy and Basic Skills Unit, Pismenost odraslih in osnovne zmožnosti)

Projekt povezuje starše in otroke pri učenju pismenosti. Pobuda za projekt izvira iz rezultatov različnih raziskav (v Veliki Britaniji: The National Child Development Study-Nacionalna raziskava o otrokovem razvoju, v Združenih državah Amerike), ki so pokazale jasno povezanost med težavami staršev pri osnovnih sposobnostih ter stopnjo otrokovih dosežkov na področju pismenosti in pri sposobnostih za računanje. Rezultati so pokazali, da so oboji, starši in otroci, imeli korist od učenja.

V okviru projektov ALBSU so bile izvedene manjše pilotske raziskave. Ena izmed njih je zajela trideset družin z nižjim socialnoekonomskim statusom, ki so jih povabili k pouku za dve do osem ur na teden. Pouk je trajal deset do petnajst tednov, med rednim poukom v vrtcu in osnovni šoli. Polovico pouka so starši delali s svojim otrokom, polovico pa porabili za lastno učenje.

- Learning Together (Skupno učenje)

Projekt vključuje starše v vrsto aktivnosti (izdelovanje ročne lutke kot pripomočka za pripovedovanje zgodbe, učenje različnih metod poučevanja branja), ki potekajo na posameznih dogodkih in poletnih aktivnostih v dvanajstih tednih. Staršem so izročili škatlo z materialom (papir, voščenke, ovojnice, lepilni trak) za oblikovanje in izvajanje lastne aktivnosti z otroki.

- Parents and Children Together (Starši in otroci skupaj)

Namen programa je izobraževanje otrok in staršev. Vključili so manj izobražene starše, ki naj bi v procesu izobraževanja izboljšali svoje jezikovne sposobnosti in se usposobili za delo s svojimi otroki. Svojega otroka so tri do petkrat na teden spremljali v vrtec. Otrok je sodeloval v zgodnjem otroškem programu, starši pa v programu za odrasle, kjer so se izobraževali na področju branja, matematike, nalog starševstva, izboljševanja sodelovanja z drugimi starši. Del programa, imenovan *Parent Time* (Čas za starše), je bil namenjen razpravi staršev o različnih temah (vzgojanje, disciplina, samozavest, ...), zadnji del *Parents and Children Together* (Starši in otroci skupaj) pa je bil namenjen skupni igri staršev in otrok, aktivnosti so vodili otroci in starši so začeli spoznavati, da se lahko učijo z otroki in od njih.

- Beremo in pišemo skupaj

Program je nastal na podlagi rezultatov raziskave o pismenosti v Sloveniji, ki so pokazali na večji delež odraslih s podpovprečnimi bralnimi spretnostmi, kar vpliva na pismenost otrok. Program so zasnovali v Andragoškem centru in je namenjen staršem, ki imajo otroke v nižjih razredih osnovne šole. Na srečanjih se seznajajo z različnimi besedili, preko aktivnosti razvijajo razumevanje teh besedil v vsakdanjem življenju (npr. navodila za uporabo zdravil). Program poteka v obliki učenja v skupini, kjer si lahko izmenjajo izkušnje in dobijo vzpodbude za delo. Na srečanjih dobijo tudi domače naloge, ki jih rešujejo doma skupaj z otroki. Pozitivni učinki programa so: razvijanje sposobnosti branja in pisanja vseh družinskih članov, razvijanje bralne kulture, pridobivanje informacij z različnih področij, spodbujanje zanimanja za branje.

Druga skupina projektov

- The Parents as Partners (Starši kot partnerji)

Program je bil namenjen staršem z nižjimi osebnimi dohodki, ki jim je potrebno omogočiti izboljšanje kakovosti družinskega branja. Z metodo delavnic in ogleda videokaset jim je bilo posredovano znanje, kako predstaviti knjigo otroku, kako mu jo približati in tako doseči končni cilj: izboljšanje pogovora otrok in staršev ob družinskem branju. Posebnost programa je tudi v tem, da so starši, ki so program uspešno zaključili, prevzeli vodenje novih delavnic.

Podoben program sta organizirala tudi M. G. France in J. M. Hager. Program je bil sestavljen iz šestih enournih delavnic za starše z nižjimi dohodki in njihove otroke. Cilj programa je bilo izboljšanje medsebojnega sodelovanja otrok in staršev med branjem napovedane literature. Na delavnicah so izvajali različne aktivnosti: branje z odmevom (najprej preberejo poved starši, nato pa jo kot odmev ponovi otrok, nato se vlogi zamenjata), koralno branje (starši in otroci skupaj pojejo in poudarjajo besede), branje v paru (med branjem se starši in otrok izmenjujejo), pripovedovanje besedil (otroci ob slikah pripovedujejo zgodbo), bralno gledališče (starši in otroci berejo v obliki dramske igre), pojoče branje (psalmi). Staršem pa so na vsaki delavnici ponudili tudi aktivnosti za domače delo.

- Storymates (Prijatelji pravljic)

V program so bili vključeni predvsem šoloobvezni otroci, manj starši. Otrokom je bilo ponujeno raznovrstno kakovostno družinsko branje.

Program je bil zgrajen iz kakovostnega glasnega branja knjig in iz aktivnosti za razumevanje besedila. Po predstavitvi besedila, ki jo je opravil učitelj, je sledilo preverjanje razumevanja, nato pa so učenci v parih vadili aktivnosti, ki so jih predhodno opazovali v razredu. Ob koncu so domov vzeli knjige, iz katerih so se v šoli učili in jih delili z drugimi otroki, pri tem pa uporabljali usvojene učne tehnike. Program je trajal devet tednov, dobri rezultati pa so se pokazali predvsem na področju razumevanja, kar so ovrednotili preko pripovedovanja zgodb. Vprašalniki pa so pokazali tudi pozitiven vpliv na domače okolje.

- Ura pravljič

Program poteka v okviru Pionirskega doma v Ljubljani skozi celo šolsko leto. Namenjen je otrokom od četrtega leta dalje, od leta 1994 pa je omogočen pogovor o pomenu branja za otrokov razvoj in o izboru primerne otroške literature tudi staršem. Otrokom in staršem je namenjena tudi prireditev Igralna ura s knjigo. Primerno vzdušje ustvarjajo s pomočjo glasbe, pravljič, lutk, uporabijo leposlovne in poučne knjige ter drugo gradivo. Pripravljajo tudi likovne in gibalne aktivnosti, dramatizacije za estetsko in usvarjalno izražanje otrok in odraslih. (Grginič 2006: 18–23)

2.2.2.1. Program družinske pismenosti: Branje za znanje in branje za zabavo

Program družinske pismenosti *Branje za znanje in branje za zabavo* je namenjen staršem (in starim staršem) predšolskih otrok, ki zaradi različnih razlogov (ekonomskih, socialnih, izobrazbenih, kulturnih, ...) niso imeli dovolj dobrih možnosti za razvoj lastne pismenosti ter tudi tistim, ki so motivirani za pomoč pri razvijanju porajajoče se pismenosti svojih otrok, a so premalo vešči, da bi bili uspešni. Program obsega 25 pedagoških ur in se izvaja po 2 uri tedensko (izjema je 1 srečanje, ki traja 3 ure). Dve srečanji potekata tudi v najbližji splošni knjižnici. Program je brezplačen in udeleženci se vanj vključujejo prostovoljno, poteka pa v vrtcih po vsej Sloveniji. Vključenost otroka v vrtec ni pogoj za sodelovanje v programu. Povprečno v programu sodeluje 8 do 12 staršev in njihovih otrok. Medtem ko so starši na predavanju, otroci pod vodstvom vzgojiteljice ustvarjajo, berejo, se igrajo, ... Nekatere dejavnosti (obisk knjižnice, zaključna prireditev, ustvarjalna delavnica) pa so namenjene staršem in otrokom skupaj. Izvajanje programa je v rokah dveh vzgojiteljic, ki sodelujeta tudi s knjižničarjem iz območne splošne knjižnice, po zaključenem usposabljanju pa lahko program vodijo tudi drugi strokovni delavci v vrtcu ali šoli.

Cilji programa so:

- doseči, da starši pridobijo znanje in spretnosti za razvoj družinske pismenosti in ob tem razvijajo tudi lastno pismenost,
- doseči, da starši spoznajo primerne oblike za spodbujanje družinske pismenosti,
- doseči, da starši spoznajo, da imajo lahko aktivno vlogo pri razvoju otrokove pismenosti,
- doseči, da starši spoznajo, da je branje knjig vir znanja, užitka in zabave in to spoznanje prenesejo na otroka,
- doseči, da starši spoznajo primerno otroško literaturo in splošno knjižnico.

(spletni vir: <http://arhiv.acs.si/programi/BZZ-program.pdf>)

2.3. DRUŽINSKO BRANJE

Družinsko branje je dejavnost, ki je bila v preteklosti močno prisotna v večini družin. Ob večerih so starši skupaj z otroki prebirali zgodbe in pravljice, pripovedovali o zanimivih dogodkih in ljudeh. Danes pa to dejavnost v veliki meri izpodriva sodobna tehnika (televizija, računalnik), ki pa ni tako učinkovita kot družinsko branje v preteklosti. Družina je tisto primarno okolje, v katerem otrok pridobi osnovne navade za življenje, posredovane so mu vrednote in znanje. Raziskave kažejo, da na otrokovo bralno uspešnost v šoli vplivajo njegove bralne izkušnje v predšolski dobi, ki jih je pridobil v domačem okolju. Dobra bralna zmožnost pa vpliva tudi na kasnejši razvoj pismenosti: sposobnost govora, slušnega razumevanja in pisne zmožnosti.

Družinsko branje pa vpliva tudi na pozitivne odnose v družini, na vzpostavljanje toplih in zaupnih vezi med starši in otroki.

2.3.1. POMEN IN VPLIV BRANJA NA OTROKOV RAZVOJ

Branje in pripovedovanje zgodb vplivata na otrokov razvoj govora in mišljenja. Starši s skupnim branjem posredujejo tudi določena psihološka orodja, ki jih bo otrok kasneje uporabljal sam in z njimi obvladal svoje vedenje (moralno presojanje, uravnavanje čustev, socialno sprejemljivo vedenje). (Marjanovič Umek, Zupančič 2003: 22)

Skupno gledanje slikanic, branje pravljic, pripovedovanje zgodb otroku lahko pojmuje kot: »eno izmed oblik igre, ki otroku sama po sebi ustvarja optimalne motivacijske pogoje za njegov razvoj in učenje jezika, spoznavnih in socialnih spretnosti, strategij za uravnavanje in obvladovanje čustvenih stanj, vzdrževanje usmerjene pozornosti.« (prav tam: 24)

V razvojnem obdobju malčka (od 1 do 3 let) je skupno branje ali pripovedovanje, po mnenju psihologa Toličiča, lahko t.i. dojemalna igra.

Med skupnim branjem ali samo ogledovanjem ilustracij se med odraslim in otrokom razvije medsebojno sodelovanje: »Odrasli ali pa otrok sam usmerjata pozornost drug drugega na skupni predmet (npr. sliko oz. ilustracijo), otrok sliko poimenuje, počaka na povratno informacijo in preusmeri pozornost na naslednji predmet (obrne list, pogleda naslednjo sliko).« (prav tam: 24)

V obdobju malčka lahko govorimo o treh ravneh razvoja branja. Na prvi ravni otrok dojema posamezne predmete v slikanici izolirano. Ko so predmeti poimenovani, jih zna povezati z naslikanimi predmeti. Na drugi ravni odrasli poimenovane predmete postavlja v nov kontekst tako, da se sklicuje na nekaj, kar je otroku že znanega. Gre torej za umestitev predmeta v izkustveni prostor otroka, sledi povezava predmeta z otrokovim znanjem o tem predmetu, s čimer se aktivira otrokov spomin. Na tretji ravni pa sledi združevanje kontekstov. S pomočjo odraslega zmora otrok slikovno zaporedje združiti v zgodbo. Slike tako dobijo vlogo okvira pri ustvarjanju smiselnega zaporedja vsebine v zgodbi. (prav tam: 25)

Starši so tisti, ki s svojim odnosom, stališči in ravnanjem vplivajo na otrokov odnos do knjige. Različne raziskave, ki so jih opravljali pri šolskih otrocih, so pokazale, da je uspešnost pri opismenjevanju (učenju branja in pisanja) odvisna od zgledov in spodbud za branje, ki jih je otrok dobil v družini. Izkušnje so pokazale, da otrok v povprečju doseže enako raven pismenosti in enake bralne navade, kot jih imajo njegovi starši. V okolju, kjer se pretežno uporablja narečni jezik, so knjige tisto sredstvo, s katerim otrok pridobi znanje knjižnega jezika. Otrok z branjem knjig bogati svoje vedenje o različnih pojavih iz sveta in življenja na njem. Tako pridobljeno znanje mu pomaga, da se lažje nauči brati in pisati, ker razume in pozna več besed. Knjiga omogoča, da otrok spozna okolja, ki so drugačna in daleč stran od njegovega kraja bivanja. Preko branja otrok pridobiva tudi znanje o jeziku in pisavi, izkusi kako se izgovorjeno besedilo spremeni v napisano.

Avtorica članka navaja, da je: »Zavedanje o ustni in pisni (slušni in vidni) obliki jezika spoznavni proces, ki podpira učenje branja in pisanja.« Otrok se najprej nauči zaznavati zloge in rime, nato pa še glasove. (Knaflič 2003: 34–36)

Raziskovalca Pellegrini in Galda razlikujeta dve vrsti besedil: *poučno besedilo* in *zgodba*. Z raziskavo sta poskušala ugotoviti, ali skupno branje poučnega besedila in zgodbe otroku omogoča neposredno učenje jezika. Raziskovala sta tudi rabo metajezika mame in otroka. Poučno besedilo je sestavljeno iz slike in spremljajočega besedila, torej ne gre za obliko zgodbe oz. koherentne vsebine.

Starši morajo otrokovo pozornost na besedilo usmerjati tako, da opisujejo sliko in rabijo besede, ki jo opisujejo. Pri branju zgodbe pa je otrok bolj osredotočen na vsebino. Vrsta otroške literature je, kakor ugotavljata raziskovalca, povezana z vsebino govora. Starši in otroci so govorili več in rabili več metajezikovnih izjav ob branju poučnega besedila kot ob branju zgodbe. Vzrok za to vidita v tem, da so zgodbe napisane na način, ki pritegne pozornost bralca, v nasprotju s poučnim besedilom, ki nima koherentne vsebine, ampak le skupine povezanih besed, s katerimi si starši pomagajo, ko opisujejo zraven dodano sliko. (Marjanovič Umek, Kranjc, Fekonja 2006: 131)

Način, kako starši vplivajo na razširitev otrokovega besednjaka, je ponavljanje in razširjanje otrokovih izjav. Na ta način se otroka vzpodbudi k nadaljnemu sodelovanju v govorni interakciji, hkrati pa se ustvari kontekst, v katerem sliši nove besede in jih lahko rabi v povezavi z že usvojenimi. (prav tam: 131)

2.3.2. ZAČETEK BRANJA OTROKU

Med otroki obstajajo razlike glede na to, kdaj so pripravljeni za poslušanje oz. branje knjig. Pomembno je, da se izbor knjig prilagodi otrokovi starosti, hkrati pa je otrokovi starosti potrebno prilagoditi tudi trajanje branja. (Knaflič 2003: 37) Že v obdobju dojenčka je pomembno, da se starši z otrokom pogovarjajo, se igrajo bibanke, mu pojejo uspavanke, povedo kratko zgodbo ali pesem. Kljub temu, da otrok še ne razume pomena besed, pa sliši in čuti melodijo, ritem, prepoznava glas staršev. Ko otrok odrašča, podaljšujemo tudi čas branja, odvisno od tega, kako dolgo se bo otrok počutil prijetno. (Jamnik 2003: 40)

2.3.2.1. Pokazatelj otrokovega bralnega interesa

Sodobne raziskave pismenosti kažejo, da vzrok za pomanjkanje pismenosti ni le pomanjkanje sposobnosti, ampak tudi pomanjkanje motivacije za branje. Ravno motivacija in interes za branje sta ključna za razvoj porajajoče pismenosti in razvoj pismenosti nasploh. (Bucik 2009: 17)

Slovenski raziskovalki S. Pečjak in A. Gradišar opredelita bralno motivacijo kot: »nadpomenko za različne motivacijske dejavnike, ki spodbujajo človeka k branju, dajejo bralnemu procesu smisel in pomagajo posamezniku, da vztraja do cilja in si želi bralno izkušnjo še ponoviti (ponovno doživeti).« (prav tam: 17)

Bralno motivacijo pa delimo na notranjo in zunanjo. Notranja motivacija izvira iz notranjih potreb in želja posameznika, je bolj učinkovita in je pomembna, če želimo pri posamezniku vzbuditi dalj časa trajajoč interes za branje. Zunanjo motivacijo pa vzpodbujajo zunanji dejavniki (pohvala, nagrada). Strokovnjaki so enotnega mnenja, da so za vseživljensko branje nujne notranje spodbude. (prav tam: 18)

Pri predšolskih otrocih in tistih, ki so na začetku šolanja, je pomemben dejavnik notranje motivacije interes za branje. Interes je osebna značilnost posameznika, ki se razvije v določenem času. Je razmeroma stabilna in dolgotrajna nagnjenost, ki se povezuje s povečanim zanimanjem, pozitivnimi vrednotami in pozitivnimi čustvi do nekega področja ali dejavnosti. Bralni interes se razvije, ko za človeka postane branje užitek, ko si želi prebrati knjigo, ko mu prebrana knjiga predstavlja samopotrditev. Interes za branje se pri otroku razvija postopoma preko pozitivnih bralnih izkušenj: skupno branje knjig doma, v vrtcu ali šoli, samostojno gledanje in branje knjig, obisk knjižnice, ustvarjanje ob knjigah, pogovor o prebrani knjigi, ...

Interes ima tudi usmerjevalno vlogo: za branje knjige se človek odloči, ker ga zanima, ker želi ponovno doživeti pozitivno izkušnjo ob branju. Tudi v vsakdanjem življenju je prisotna usmerjevalna moč interesa. Okrog človeka je ogromno podatkov, od katerih opazi tiste, ki ga zanimajo in jih želi bolje spoznati. Večino otrok v predšolskem obdobju zanima veliko različnih stvari. Odrasli jim lahko ponudijo knjige z različno vsebino in jim o temi, ki jih bolj zanima, ponudijo še dodatno gradivo. Otrok lahko tudi odklanja knjige zato, ker ga določena tema v danem obdobju ne zanima. Pomembno je, da se otroku omogoči individualno skupno branje, saj bo le tako prišel v ospredje njegov osebni interes.

Za bralno motivacijo je pomembno otrokovo zavedanje, da bo lahko kos neki izkušnji. Pri izbiri knjig za predšolske otroke je treba biti pozoren na primerno težavnost besedila. Otroka je potrebno vzpodbujati, da si izbira različne knjige, tudi zahtevnejše, ki jih lahko le prelista, pogleda slike, starši pa mu razložijo tiste stvari, ki jih lahko razume. Otrok bo tako v procesu branja aktiven, kar bo spodbudilo njegovo kompetentnost, to je občutek, da je sposoben in učinkovit pri skupnem branju. (prav tam: 18–19)

Interes za branje se kaže preko več dejavnikov. Kadar otrok z zanimanjem sledi branju, pozorno posluša in se ne dolgočasi, gre za *usmerjeno pozornost*. Vendar je potrebno omeniti, da se nekateri otroci med branjem tudi npr. igrajo, tako bi lahko sklepali, da nimajo interesa za branje. Šele pogovor o knjigi pokaže, ali je otroka vsebina pritegnila ali ne. Včasih je vzrok za manjši interes tudi nezanimiva knjiga. Dobro je, da otrok sodeluje pri izbiri in da starši prisluhnejo njegovim željam.

Drugi dejavnik je *čustveno odzivanje*. Različni otroci se na različne knjige zelo različno čustveno odzivajo. Pri tem igra pomembno vlogo otrokov temperament in osebne značilnosti. Otrok je lahko ob poslušanju zgodbe navdušen, vznemirjen, pa tega ne pokaže, lahko pa se glasno smeji, ploska, skače. Na čustveni odziv pa vpliva tudi vsebina. *Otrokova prošnja, da naj mu starši berejo*, je tudi eden izmed kazalcev otrokovega interesa. Vendar imajo lahko tudi otroci, ki tega ne počnejo, interes za branje. Tisti otroci, ki so branja deležni vsakodnevno, morda dodatne želje po branju ne izražajo, ker so navajeni, da jih k branju povabijo starši. Nekateri pa ne bodo prosili, ker skupnega branja sploh niso vajeni. Nekaterim otrokom so knjige iz domače knjižnice nezanimive, ker so jih že tolikokrat slišali. Zato je dobro, da otroci skupaj s starši obiskujejo knjižnico in tako je raznolikost knjig res velika. *Otrokovo samostojno gledanje knjig* je tudi dejavnik, ki pokaže na interes za branje. Vendar ne smemo zanemariti dejstva, da obstajajo družine, kjer je knjig malo in se otrok hitro naveliča vedno znova gledati iste stvari. Poskrbeti je treba, da so otroku na voljo različne knjige, ki jih bo najprej samostojno »prebrak«, potem pa bil deležen še skupnega branja s starši. (Bucik 2010: spletni vir)

Interes za branje je povezan tudi s pozitivno čustveno usmerjenostjo, torej s pozitivnimi čustvi. Čustva so lahko povezana s samo vsebino knjige ter s pozitivno čustveno atmosfero med skupnim branjem, ko otroci in starši doživljajo skupno branje kot prijetno, toplo dogajanje. Skupno branje predstavlja v družini poseben čas, ko so starši in otroci skupaj.

To lahko poveča otrokov interes za branje, branje bo povezal s prijetnim druženjem s starši in si želel to ponoviti.

Na sprejemanje branja kot pozitivnega doživetja vpliva tudi navdušenje odraslih za skupno branje, saj tako kažejo otroku, da je branje tudi zanje prijetno in privlačno. (Bucik 2009: 21)

2.3.2.2. Otrokov odnos do branja

Pomemben element motivacije za branje je tudi otrokov odnos do branja, ki je sestavljen iz vrednostne usmerjene valence-pomembnosti, ki jo otrok pripisuje branju in knjigi. Največkrat odnos do branja ponazorimo s sistemom občutkov, ki povzročijo, da se človek branju posveti ali pa se mu izogne. Na posameznikov odnos do branja pa ne vplivajo le čustva, ampak tudi njegove bralne izkušnje.

Splošen odnos do branja sestavlja vrsta specifičnih odnosov: odnos do posameznih literarnih zvrsti (nekateri imajo radi liriko, drugi je ne marajo, ...), do posameznih avtorjev in ilustratorjev.

Otrok si velikokrat ob prvem branju knjige ustvari pozitiven odnos do določenega knjižnega junaka in želi prebrati vse knjige, v katerih nastopa. Če pa junak nanj ni naredil posebnega vtisa, bo ostale knjige, v katerih je prisoten isti junak, zavračal.

Prepričanje o kulturnih normah, ki vlada v okolju, v katerem otrok živi, tudi vpliva na otrokov odnos do branja. Če je v njegovem okolju branje vrednota, je večja verjetnost, da bo tudi sam branje vrednotil pozitivno. (Bucik 2009: 21–22)

Nekateri otroci pa skupno branje tudi zavračajo. V takih primeri je dobro, da se knjige uporablja v različnih vsakodnevnih situacijah. Starši lahko uporabijo različne priročnike za ustvarjanje in skupaj z otrokom izdelajo različne umetniške izdelke. Otroške kuharske knjige so lahko vzpodbuda za skupno kuhanje, otrok naj si sam izbere, kaj želi skuhati tako, da sam prelista knjigo, pogleda slike, ... V zadnjem času je izšlo precej turističnih vodičev, ki so namenjeni otrokom. Opisujejo kraje, ki so za njih zanimivi in hkrati tudi poučni in zabavni. Družina lahko skupaj izbere kraj, ki jim je všeč, preberejo nekaj o njem, potem pa ga tudi zares obiščejo. S takim načinom sodelovanja bo otrok pridobil spoznanje, da so knjige koristne in zabavne hkrati. (Bucik 2009: 26)

2.3.3. SMISEL PONAVLJANJA PRI SKUPNEM BRANJU ALI PRIPOVEDOVANJU

Ritual vključujemo med oblike socialnega vedenja. Ob določenih priložnostih se znova in znova ponavlja na enak način. Branje je v marsikateri družini s predšolskim otrokom del neke vrste rituala. Na vrsto pride največkrat zvečer, po večerji in umivanju, ko je otrok v postelji in pripravljen, da mu mama ali oče prebere knjigo, ki jo je izbral za ta večer.

Med branjem lahko poteka vrsta ritualiziranih dejanj: odrasel prebere besedilo, zastavi vprašanje, sledi otrokov odgovor in obračanje lista v knjigi. V času odraščanja se vrstni red dejanj spreminja in izpušča (več branja in manj kazanja na slike), vendar določena vedenjska zaporedja ostajajo in so otroku v veselje. Ob branju otrok doživlja prijetna čustva, varnost, pozornost in tako zadovoljuje socialne potrebe, ki so značilne za človeka, doživi izkušnjo usmerjene pozornosti in pridobi veliko različnih tem za svojo simbolno igro. (Marjanovič Umek, Zupančič 2003: 26–27)

Na področju učenja je ponavljanje eno izmed temeljnih značilnosti. Otroku omogoča, da utrjuje svoje znanje in izkušnje. Med pripovedovanjem ali branjem otrok večkrat spontano ponovi besedo, del stavka ali celoten stavek. Ko se z določeno slikanico sreča večkrat, zmore že sam, ob posameznih že znanih slikah, pripovedovati zgodbo.

Ko se otroku bere že znana zgodba, zelo hitro prepozna vsako spremembo, ki jo odrasli bralec naredi. Želi, da se zgodba ponavlja vedno v enaki obliki. Ko dobi možnost, da izbere knjigo, ki mu bo prebrana, izbere enako knjigo, tisto, ki mu je v določenem obdobju najljubša in njeno vsebino zna že na pamet. Poleg tega, da se je treba pri branju držati zapisanega, je pomemben tudi stalen prostor za branje (npr. otrokova soba, kavč, gugalni stol, ...), položaj v katerem otrok posluša zgodbo (naročje, leži v postelji, drži odraslega za roko), intonacija, poudarjanje istih besed, ... (prav tam: 27)

2.3.4. KRITERIJI ZA IZBOR OTROŠKIH KNJIG

Glede na vse pozitivne učinke družinskega branja je več kot očitno, da je branje koristna dejavnost. Poleg tega, da je pomembno kako starši berejo, je pomembno tudi kakšne knjige izberejo. Kriterijev za dobro knjigo je več. Največ pozornosti je potrebno nameniti kakovosti besedila in ilustracij. V splošnem prepričanju je obseg knjige kot kriterij prenosorazmeren z otrokovo starostjo. Vendar tri- ali štiriletniki z enakim zanimanjem poslušajo pravljico iz debele knjige kot pet- ali šestletniki zanimivi zgodbi iz tanke knjižice.

Otroci se razlikujejo tudi glede na to, kakšna tematika jih zanima, pa tudi glede na zahtevnost besedil, ki jih zmorejo razumeti. Med poslušanjem zgodbe pri kakšni besedi ne vedo pomena, vendar jo razumejo preko celotnega konteksta. Prav na tak način postopoma širijo svoj besedni zaklad. Pri izbiri knjig morajo biti odrasli pozorni na to, da izbirajo realne, domišljjske in tiste, ki opisujejo vsakdanje življenje. Pravlјice so tiste vrste knjig, ki otroku omogočijo, da se nauči postavljati mejo med resničnostjo in domišljijo. Starejšim predšolskim otrokom je potrebno omogočiti, da si knjige izberejo tudi sami. Izbrali bodo tisto področje, ki jih zanima in zato tudi pozorneje poslušali. (Marjanovič Umek, Zupančič 2003: 29)

Strokovnjaki opozarjajo tudi na to, da je lahko knjiga za otroka prevelik izziv in zato nastopi zaskrbljenost, če pa je izziv premajhen, se otrok začne dolgočasiti. Pri izbiri knjige je torej potrebno upoštevati tudi stopnjo izkušenosti bralca in poslušalca. (Bucik 2009: 19)

P. Svetina v članku omenja dva kriterija, po katerem naj se starši pri izbiranju knjig ravnaajo. Prvi kriterij je kriterij bralca (otroka): če se bomo hoteli pogovarjati o določeni temi, bomo izbrali takšno knjigo, ki o željeni temi govori, če bomo hoteli z dramatizacijo predstaviti pesem, bomo izbrali takšno, ki ima veliko dialoga ipd. Drugi kriterij pa je kriterij samega besedila. Če starš želi pri otroku vzbuditi estetski užitek, bo izbral besedilo, ki velja za umetniško (npr. pesem z dobrimi rimami, nešablonsko vsebino, zgodbo, ki v domišljiji ustvarja zanimive podobe).

Starši si lahko pri presojanju o tem, kaj je dobra literatura, pomagajo z mnenji knjižničarjev, literarnih zgodovinarjev, urednikov, prevajalcev in drugih, ki se ukvarjajo z mladinsko literaturo. Že kar nekaj časa izhajajo tudi različni seznami knjig, ki veljajo za priporočene. Kriteriji za vrednotenje se od komisije do komisije, od avtorja do avtorja, od publikacije do publikacije razlikujejo, kar lahko povzroči pri starših določeno mero zbezanosti. Pri tem si lahko pomagajo z lastno brahno izkušnjo, ki jo primerjajo z objavljenimi presojami in si tako ustvarijo krog avtorjev, ki jim bodo zaupali. (Svetina 2009: 68–69)

Pomembno je, da se knjiga in otrok »ujameta«. Pri procesu razumevanja besedila gre za sprejemanje informacij, kjer je ključno, da otrok besedilo posluša ali prebere in mu sledi. Če otrok besedilu ne more slediti zaradi preveč abstraktnih besed, do razumevanja ne more priti. (Bucik 2009: 20)

Vsaka izbira knjige je tudi red vrednot, ki se preko branja posredujejo otroku, zato je potrebno biti pri izbiranju knjig pazljiv. V knjigarnah in knjižnicah obstaja velika količina knjig, pri katerih izstopa predvsem zunanja podoba, vsebina pa je šibka.

Pri izbiri nas lahko zavede tudi nizka cena, ko pa knjigo natančneje pregledamo, ugotovimo, da gre le za priredbo: besedilo je skrajno okrnjeno in velikokrat le po ilustracijah prepoznamo zgodbo. (Isakovič 2006: 14)

2.3.5. NAČELA KAKO BRATI

Različni strokovnjaki se ukvarjajo z vprašanjem, kakšna načela naj bi upoštevali pri branju otrokom, da bi dosegli čimboljše učinke pri učenju in razvoju. Poudarjajo, da si morajo starši za branje vzeti čas. Branje mora potekati brez naglice in hitenja, nestrpnosti in nervoze. Med branjem so potrebne tudi določene prekinitive, da otrok zastavi vprašanje, dopolni zgodbo s svojim razmišljanjem. Otroci, ne glede na to, ali gre za dojenčka ali otroka, ki že zna brati, uživajo v tem, da jim odrasli berejo. Pri branju se ne sme izpuščati določenih delov besedila v prepričanju, da so za otroka pretežki ali nezanimivi. Predšolski otrok bo z zanimanjem spremljal tudi branje v nadaljevanjih, zato ni potrebno, da se prebere celotna knjiga naenkrat. Dobrodošlo je, da se branje nadgradi z različnimi dejavnostmi (risanje, lutke, gibalne igre, igre vlog). Odrasla oseba, ki otroku bere, se mora pri branju potruditi, da uporablja smiselne poudarke in intonacijo. V branju je potrebno izraziti tudi čustva (žalost, veselje, strah, ...). (Marjanovič Umek, Zupančič 2003: 30)

Irena Matko Lukan našteje načine, na kaj lahko starši pri poslušanju in branju usmerjajo otroka:

- na lastno notranjo in zunanjo podobo,
- na realne življenjske okoliščine,
- na reševanje problemov, s katerimi se spopada v realnem življenju,
- na podobnost z junakom iz zgodbe,
- na uresničevanje otrokovih želja v domišljiji,
- na podobnost socialne situacije,
- na otrokove psihološke stiske in na njihovo premagovanje.

Otrok lahko med poslušanjem branja staršev ali drugih odraslih oseb:

- o odkrije del sebe, se sreča z drugimi,
- se prepozna (bolje razume samega sebe),
- spoznava in osvaja različne oblike izražanja,
- spozna drugačne ljudi in druga okolja,
- spozna svoje socialno okolje in se mu prilagodi,
- se identificira.

(Matko Lukan 2001: 102–106)

Pripovedovanje je običajno bolj živo od branja, saj lahko vanj vnesemo tisto, kar nam je všeč in kar pritegne otrokovo pozornost. Priporočljivo je, da starši pripovedujejo tudi o dogodkih iz vsakdanjega življenja, spominih na otroštvo, ... Pripovedovanje pravljice zahteva, da pravljico dobro poznamo, če jo želimo povedati. Med pripovedovanjem lažje sledimo potrebam otroka (če vidimo, da je pripoved predolga, jo skrajšamo, spremenimo glas, zaigramo). Po branju ali pripovedovanju naj sledi skupni pogovor, v katerem lahko poleg otroka tudi starši izrazijo svoja občutja in razmišljanja. Otroku naj dajo priložnost, da lahko zastavi vprašanje, razlaga, daje pobude, ... Temu pravimo dialoško ali razgovorno branje.

V družinah z več otroki se večkrat zgodi, da je prvi otrok dober bralec, drugi ali tretji pa ne. Ponavadi prvi otrok prejema več pozornosti, starši mu namenijo več časa, ponosni so na vsak nov dosežek, ki ga pridobi. Naslednji otrok pa je vedno deležen drugačnega starševskega odnosa, saj ni več v središču pozornosti, velikokrat se mora za pozornost in naklonjenost potruditi. Zato je v takšnih družinah pomembno, da se branje prilagodi vsakemu otroku posebej. Starši naj si včasih vzamejo čas za branje in poslušanje le enega otroka. Tako bo vsak izmed njih prišel do priložnosti za sodelovanje pri branju in bil deležen dovolj starševske pozornosti. Starejši otroci lahko berejo mlajšim, vendar to ne more nadomestiti starševske vloge.

Načinov za izbiro knjige za družinsko branje je več:

- otrok naj razmisli, kakšno zgodbo, pravljico bi rad poslušal (smešno, napeto, kratko, dolgo),
- med branjem si lahko ogledujejo ilustracije ali pa ne,
- otrok lahko izbere knjigo z zaprtimi očmi in bo tako izbrana knjiga večje presenečenje,
- za branje se lahko uporabijo tudi zgodbe, pesmi iz otroških revij,
- zgodbo si lahko starši tudi izmislijo,
- knjigo lahko izžrebajo,
- skupaj lahko prisluhnejo pravljici na zgoščenki,
- vloge se lahko tudi zamenjajo: otrok pove staršem pravljico za lahko noč.

(Matko Lukan 2009: 28–37)

2.3.6. ZNANJA, KI JIH STARŠI PREKO BRANJA PRENESEJO OTROKU

Kognitivni proces, ki podpira učenje branja in pisanja, je zavedanje o slušni in vidni obliki jezika. Otrok pride do zavedanja o glasovih, ki sestavljajo izgovorjeno besedo, po razvojni poti, ki poteka preko zaznavanja zlogov, preko rime do glasov, ki veljajo za najzahtevnejše zaznavne enote. Če starši že pred vstopom v šolo otroku veliko berejo, pospešujejo proces zaznavanja in zavedanja. Medtem, ko otrok posluša, kaj mu berejo starši, ima priložnost, da opazuje: »povezanost med napisanim in prebranim, sprašuje in preverja svoje predpostavke o tej zvezi in na ta način pridobiva znanje o pravilih branja in pisanja.« (Knaflič 2001: 79)

Da je učenje branja in pisanja čimbolj učinkovito, je koristno, da se otrok nauči prepoznavati tiskano gradivo in mu posveča svojo pozornost že v času, ko sam še ne zna brati. Starši, ki usmerjajo svojo in otrokovo pozornost k tiskanemu gradivu, otroke posredno naučijo razlikovati različne vrste tiska (časopis, knjige, reklame, koledar, ...). Otrok pridobi znanje o značilnostih besedila, spoznava različne oblike in vrste črk, ... Starši uvajajo otroke v svet pismenosti postopoma.

Z branjem knjig jim posredujejo: »najrazličnejše znanje o tem, kaj je pismenost v najširšem pomenu besede, kakšne so njene možnosti in vloga v sodobnem svetu. S tovrstnim znanjem je otrok bolje pripravljen za opismenjevanje, napreduje hitreje, to ga spodbuja k nadaljnjemu učenju in razvijanju novih spretnosti (npr. računalniška pismenost), s katerimi prihaja do novih spoznanj in tako vsestransko napreduje. (Knaflič 2001: 79)

2.4. DEJAVNOSTI V DRUŽINI, KI SO POVEZANE S PISMENOSTJO

V družinah potekajo različne dejavnosti, ki vplivajo na razvoj pismenosti. Družine se razlikujejo tudi po tem, za kakšen namen uporabljajo pismenost, na kakšen način in kako pogosto. Zelo razširjena oblika dejavnosti je gledanje televizije. Ob tem se otroci srečujejo s črkami na televizijskem zaslonu, berejo televizijski program in podnapise tujejezičnih filmov in oddaj. Med gledanjem televizije si otroci lahko zapomnijo posamezne črkovne znake in to že lahko predstavlja zametek branja. Pošta, ki jo družina dobi v domači poštni nabiralnik, je velikokrat sestavljena iz različnih obvestil, reklam, oglasov, tudi revij in časopisov. Starši jih lahko pregledujejo skupaj z otrokom in mu tako približajo svet tiska in pisave. Otrok se z velikim veseljem vključi v različna opravila (kuhanje, nakupovanje). Pri tem lahko opazuje starše pri branju navodil, receptov, sestavljanju nakupovalnega seznama in tako spoznava pomen in uporabnost pisnih gradiv. Preko družinskih dejavnosti se začne otrok zavedati, da branje in pisanje nista povezana le z učenjem, ampak da je pismenost pomembna za opravljanje različnega dela in tudi za razvedrilo in zabavo.

Temeljna načela, ki jih domača in tuja literatura priporoča staršem in vzgojiteljem pri izvajanju dejavnosti za razvoj zgodnje pismenosti, so:

- otroka je potrebno uvajati v svet pismenosti preko vsakdanjih situacij (nakup v trgovini, čakanje v čakalnici, sprehod po mestu, ...),
- pismenost je povezana z jezikom (starši morajo poskrbeti, da bo otrok ločeval med ustnim in pisnim sporočanjem),

- pomembnost pripovedovanja (pripovedovanje naj se izvaja tako, da si vlogo pripovedovalca otrok in starš menjavata),
- branje je nadgradnja pripovedovanja (prizadevanje, da otrok spozna razliko med pisnim in ustnim izražanjem),
- razvoj pismenosti v predšolski dobi preko igre (priporočajo se besedne igre),
- seznanjanje otroka z različnim pisnim gradivom (otroku poleg knjig in otroških revij ponuditi tudi druge vrste tiskanega gradiva),
- zapisovanje lastnega imena kot vstop v pismenost,
- za razvoj zgodnje pismenosti ni nikoli prezgodaj in nikoli prepozno,
- otrok naj bo ves čas dejaven (ob skupnem branju lahko drži knjigo, obrača strani, ...),
- zagotoviti bralni kotiček in mesto za pisanje (urediti prostor, ki bo namenjen shranjevanju otrokovih knjig in drugega gradiva, dovolj papirja in pisal),
- zagotovitev strokovne pomoči pri izvajanju dejavnosti (spodbuda, nasvet s strani strokovnjakov kadar gre za določene razvojne zaostanke, ki se ob vstopu v šolo kažejo tudi kot specifične učne težave).

Koliko znanja o pismenosti bo otrok preko družinskih dejavnosti pridobil, je odvisno od stopnje njegove vključenosti v dejavnost. Pri tem morajo starši upoštevati njegovo starost, značaj in interes. (Knaflič 2009: 9–15)

2.4.1. DRUŽINSKO BRANJE S KNJIŽNIM NAHRBTNIKOM

Pogosta metoda družinskega branja je knjižni ali bralni nahrbtnik, ki ga uporabljajo v vrtcih in tudi v nižjih razredih osnovnih šol. V nahrbtniku je ponavadi nekaj otroških knjig, ki jih izbere vzgojiteljica oz. učiteljica in so namenjene vsem družinskim članom. Poleg knjig pa je dodan tudi zvezek, kamor družina napiše svoje vtise o prebranih knjigah in o svoji izkušnji družinskega branja s pomočjo bralnega nahrbtnika. Otroci lahko vsebine knjig predstavijo z ilustracijo, tisti, ki že znajo pisati, pa tudi kaj napišejo. Nahrbtnik pri družini ostane določeno število dni, za katere se vnaprej dogovorijo z učiteljico oz. vzgojiteljico, potem pa ga otrok prinese nazaj v šolo oz. vrtec in ga izroči naslednjemu.

Izkušnje takšnega načina družinskega branja so se izkazale za zelo pozitivne, v praksi so take vrste projekti zelo dobro vpeljeni in zato je tudi odločitev za izbiro takšnega načina branja lažja. Izbira knjig je prepuščena posamezni vzgojiteljici oz. učiteljici, ki se lahko odloči za tematiko, ki se ji zdi aktualna ali zanimiva za njeno skupino otrok. Lahko se odloči za temo, za katero se zdi, da imajo otroci z njo težave ali za temo, ki jo še ne poznajo. Velikokrat je prav pri obravnavi težjih in manj prijetnih tem knjižni nahrbtnik zelo dobra metoda, s katero otroci na nevsiljiv način pridejo v stik z načeli in pravili družbe.

Otrok z velikim pričakovanjem čaka priložnost, da pride nahrbtnik v njegovo družino. Vesel in ponosen ga odnese domov in komaj čaka, da ga lahko odpre. Za starše je knjižni nahrbtnik priložnost, da povečajo aktivnost družinskega branja, posvetijo nekaj več časa družinskemu branju in s tem tudi otroku. Tisti, ki jim družinsko branje ni vsakdanja praksa, pa imajo priložnost, da ugotovijo pozitivne učinke branja in urijo svoje sposobnosti, pa tudi spoznajo oz. naučijo se lahko marsikaj.

2.4.1.1. Projekt družinskega branja: Indijančki radi beremo

V Baragovem vrtcu v Stražišču pri Kranju že tretje leto poteka projekt družinskega branja: *Indijančki radi beremo*. Ker je Friderik Baraga, po katerem nosi vrtec ime, deloval kot misijonar med indijanci, je tudi ime projekta povezano z njim.

Projekt se izvaja v vsaki skupini posebej. Izbor knjig je narejen glede na starost otrok v skupini: starejši dve skupini imata obsežnejše knjige, mlajša skupina manj. Vsaka skupina ima svojo torbico, v kateri je ena knjiga in en članek iz strokovnih revij, ki je namenjen staršem, obravnava pa različne vzgojne tematike.

Poleg knjige je v torbici tudi zvezek, v katerega svoje izkušnje z branjem zapisujejo starši, otroci pa vsebino prebrane knjige narišejo ali »napišejo«. Večkrat se zgodi, da je v zvezku tudi risbica ali zapis bratca ali sestrice, kar pomeni, da je knjiga romala iz rok v roke tudi znotraj družine.

Otroci imajo torbico doma teden dni, potem pa jo prinesejo nazaj v vrtec in izžrebajo naslednjega otroka.

3. EMPIRIČNI DEL

3.1. OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA IN POTEK RAZISKOVANJA

Z raziskavo, ki sem jo izvedla v empiričnem delu diplomske naloge, sem želela ugotoviti pomembnost družinskega branja v očeh staršev predšolskih otrok, kako se družinskega branja lotevajo in koliko družinskega branja je dejansko prisotno znotraj družine.

Po prebrani strokovni literaturi, ki sem jo uporabila za teoretični del naloge, sem spoznala, da strokovnjaki opozarjajo na pomembnost razvoja pismenosti že v predšolskem obdobju, saj vpliva na kasnejše pisne in bralne zmožnosti posameznika. Starši se zaradi časovne obremenjenosti in pomanjkanja znanja s področja razvoja pismenosti vedno bolj opirajo na vrtec in šolo, da bosta poskrbela za razvoj otrokove pismenosti, učitelji oz. vzgojitelji pa v letih izobraževanja ne morejo nadomestiti priložnosti, ki so jo imeli v predšolski dobi starši.

V raziskavo sem zajela starše predšolskih otrok, ker je predšolsko obdobje ključno za nadaljni razvoj pismenosti. V tem času se ustvarja podlaga, ki se v nadaljnjih letih šolanja utrdi in nadgradi. Vprašalnik je sestavljen iz vprašanj, ki so vezana na področje družinskega branja (izbira literature, pogostost in čas branja, dopolnilne dejavnosti k branju) in iz vprašanj, ki v ospredje postavljajo dejavnike, ki imajo na družinsko branje pomemben vpliv.

3.1.1. CILJI RAZISKOVANJA

Glede na predmet in problem raziskovanja je cilj moje raziskave ugotoviti,

- kakšna je izobrazba staršev predšolskih otrok, ki obiskujejo izbrani vrtec, ter koliko otrok je v družini,
- kako pogosto se starši odločajo za dejavnost družinskega branja,
- katera oseba v družini največkrat bere otroku,
- kdaj v dnevu poteka družinsko branje,
- ali branje obogatijo tudi z dodatnimi dejavnostmi,
- kakšni so kriteriji za izbor knjig in kako nanj vpliva versko prepričanje v družini,
- kako pomembno je družinsko branje v očeh staršev predšolskih otrok,
- kako pogosto skupaj z otrokom obiščejo knjižnico,
- katere knjige največkrat prebirajo z otrokom,
- na kakšen način so otroku knjige dostopne doma,
- kako pogosto starši v vsakdanja opravila, ki razvijajo pismenost, vključijo otroka,
- v kolikšni meri so starši seznanjeni s pomembnostjo družinskega branja za razvoj pismenosti.

3.1.2. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Glede na zastavljene cilje sem oblikovala naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kakšna je izobrazba staršev in koliko otrok je v družini?
- Kako pogosto je v družini prisotno družinsko branje?
- Kateri družinski član največkrat bere otroku?
- Kateri del dneva je namenjen družinskemu branju?
- Ali družinsko branje obogatijo tudi z dodatnimi dejavnostmi?
- Na kakšen način izbirajo knjižno gradivo za svojega otroka?
- Ali je eden izmed kriterijev za izbiro knjige tudi versko prepričanje oz. vrednote, ki jih zagovarjajo?
- Kako pomembno se jim zdi družinsko branje za kasnejšo uspešnost otroka v šoli?
- Kako pogosto s svojim otrokom obiščejo knjižnico?
- Katere knjige največkrat berejo z otrokom?
- Na kakšen način so otroku dostopne knjige v domačem okolju?
- Kako pogosto skupaj z otrokom obiščejo banko, pošto, berejo kuharske recepte, napise na cesti?
- Ali bi želeli kot starši vedeti več o tem, kako lahko razvijajo pismenost svojega otroka?

3.1.3. HIPOTEZE

- Matere imajo višjo izobrazbo kot očetje. Prevladuje srednješolska izobrazba.
- V družini so povprečno trije otroci.
- Družinsko branje je v družini prisotno vsak dan.
- Največkrat berejo otroku njegovi starši.
- Družinsko branje se izvaja zvečer, preden otrok zaspi.
- Družinsko branje najbolj pogosto dopolnijo s poslušanjem glasbe in pravljič na zgoščenkah.
- Knjižno gradivo starši izbirajo glede na lastne želje.
- Versko prepričanje je dejavnik, ki vpliva na izbor knjig.
- O družinskem branju ne razmišljajo kot dejavniku, ki vpliva na kasnejšo uspešnost otroka v šoli.
- Z otrokom obiščejo knjižnico enkrat do dvakrat mesečno.
- Otrokom največkrat berejo pravljice in zgodbe.
- Starši hranijo knjige, ki so namenjene otroku, na mestu, ki je otroku dostopen.
- Starši redko skupaj z otrokom obiščejo banko, pošto, berejo kuharske recepte in napise na cesti.
- Kot starši vedo dovolj o tem, kako lahko razvijajo pismenost svojega otroka.

3.1.4. RAZISKOVALNA TEHNOLOGIJA

Za pridobitev rezultatov raziskave sem sestavila anketni vprašalnik zaprtega tipa. Sestavlja ga 14 vprašanj, ki so namenjena staršem predšolskih otrok. Vprašalnik je anonimen. Dostop do podatkov je potekal posredno.

3.1.5. OPIS VZORCA

Populacija:

Raziskava zajema starše predšolskih otrok, ki obiskujejo Baragov vrtec v Stražišču pri Kranju in vrtec Sončni žarek v Škofji Loki. Vprašalnike sem v oba vrtca prinesla osebno in jih izročila vodji vrtca.

V Baragovem vrtcu so vzgojiteljice razdelile vprašalnike tistim staršem, ki so to želeli, v vrtcu Sončni žarek pa so bili vprašalniki vstavljeni v predalčke vseh otrok, ki obiskujejo vrtec in so jih starši po želji vzeli, izpolnili ter jih vrnili vzgojiteljici.

Vprašalniki so bili razdeljeni 15. marca 2010 v Baragovem vrtcu, 17. marca 2010 pa v vrtcu Sončni žarek.

Vzorec:

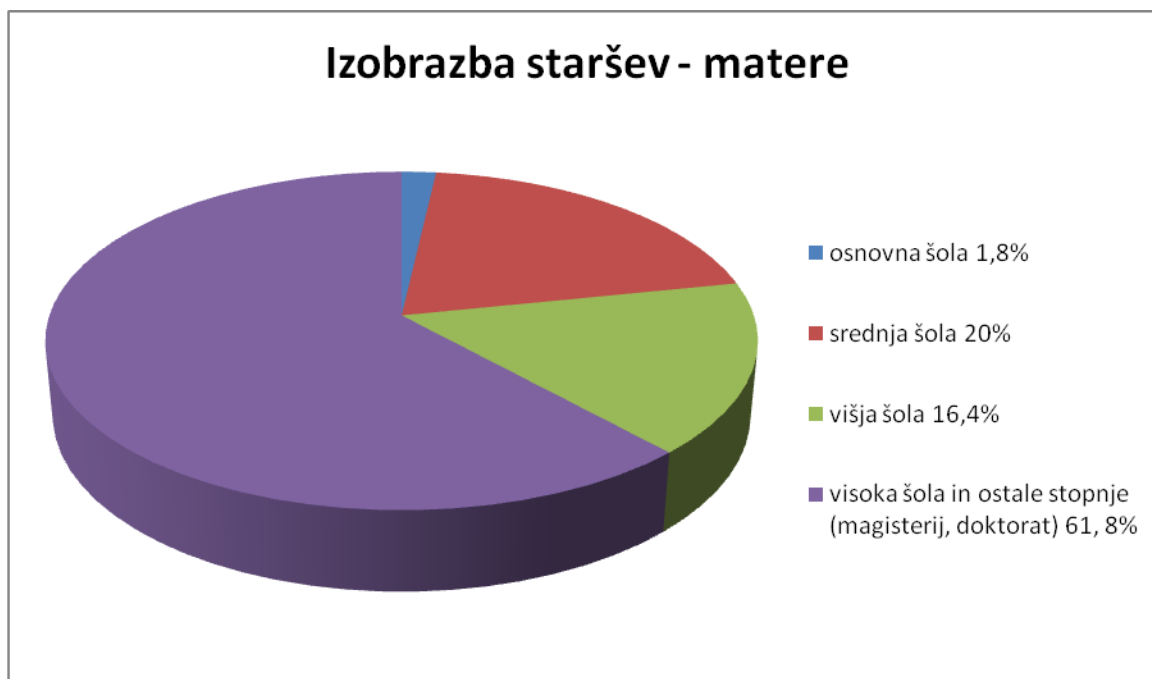
- 50 pisnih anketnih vprašalnikov je bilo razdeljenih staršem v Baragovem vrtcu,
- 80 pisnih anketnih vprašalnikov je bilo razdeljenih staršem v vrtcu Sončni žarek.

Od skupno 130 razdeljenih vprašalnikov, jih je bilo vrnjenih 55.

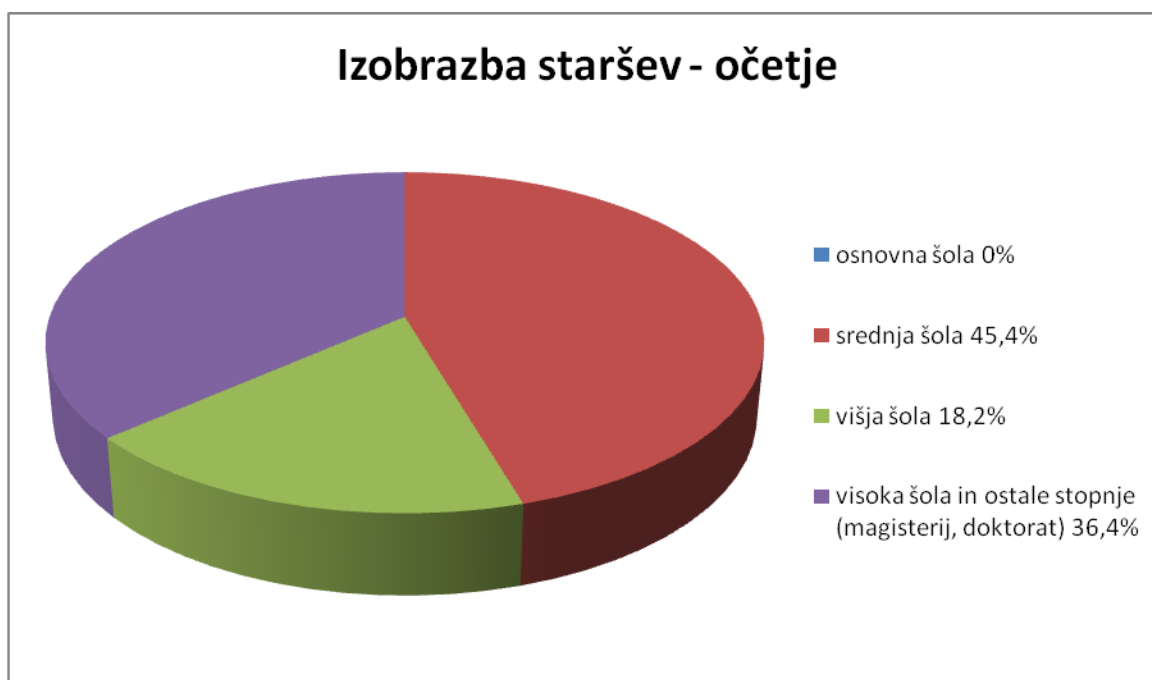
3.2. INTERPRETACIJA REZULTATOV

3.2.1. IZOBRAZBA STARŠEV

Slika 1: Izobrazba staršev - matere

Slika 2: Izobrazba staršev – očetje

Višješolska izobrazba je približno v enakem deležu prisotna tako pri materah kot očetih, medtem ko je precej večja razlika razvidna med visoko izobraženimi starši, saj je razlika med materami in očeti kar 25 odstotna. Zanimarljiv je delež najnižje-osnovnošolske izobrazbe, ki je prisotna le v enem primeru.

Hipoteza, da imajo matere višjo izobrazbo kot očetje, ter da prevladuje srednješolska izobrazba, je tako potrjena.

3.2.2. ŠTEVILO OTROK V DRUŽINI

Slika 3: Število otrok v družini

Glede na to, da je Gorenjska področje z visoko rodnostjo in precejšnjim deležem družin z več otroki (predvsem Škofja Loka in okolica), sem pričakovala, da bodo to potrdili tudi rezultati moje raziskave. Kar precejšen del (20%) zavzemajo družine z enim otrokom, podoben delež predstavljajo družine s tremi otroki. Največ, skoraj 46 odstotkov, pa je družin z dvema otrokoma.

Druga hipoteza, da v družinah prevladujejo trije otroci, je ovržena.

3.2.3. KAKO POGOSTO Z OTROKOM BERETE KNJIGE ALI DRUGO LITERATURO?

Slika 4: Pogostost branja knjig ali druge literature skupaj z otrokom

Branje knjig je v večini družin prisotno zelo pogosto (skoraj vsak dan), kar pomeni, da je dejavnost branja priljubljeno preživljanje skupnih trenutkov staršev in otrok. Le v dveh primerih sta anketiranca odgovorila, da berejo redko, dva pa, da berejo občasno. Razveseljiv pa je podatek, da vsi starši, ki so odgovarjali na anketo, z otroki berejo.

Rezultati vprašanja so mojo hipotezo, da je družinsko branje v družini prisotno vsak dan, potrdili.

3.2.4. KATERI DRUŽINSKI ČLAN NAJVEČKRAT BERE OTROKU?

Slika 5: Družinski član, ki največkrat bere otroku

Mama in oče sta osebi, ki sta otroku najbolj blizu. Tudi s pomočjo družinskega branja se ta vez ohranja in utrjuje. Rezultati tega vprašanja so porazdeljeni na le dva odgovora. Največji delež anketiranih staršev je odgovoril, da so sami tisti, ki najpogosteje berejo svojim otrokom. Nekaj otrok pa je deležnih branja s strani starih staršev in sorodnikov. Starejši bratje oz. sestre niso v vlogi bralca v nobenem primeru, kar je verjetno posledica tega, da so vsi otroci v družini precej mladi in še niso sposobni samostojnega branja.

Rezultati potrjujejo mojo hipotezo, da so najpogostejši bralci otroku njegovi starši.

3.2.5. KATERI DEL DNEVA JE V VAŠI DRUŽINI NAMENJEN DRUŽINSKEMU BRANJU?

Slika 6: Del dneva, ki je namenjen družinskemu branju

Otroci so družinskega branja največkrat deležni zvečer pred spanjem. Večerno branje je ritual, ki ga otrok pričakuje in je del njegovega urnika. Nekaj staršev se odloča tudi za popoldansko branje, za katerega si morajo bolj zavestno odločiti in ga prilagoditi ostalim obveznostim.

V tem primeru je moja hipoteza, da se družinsko branje izvaja zvečer, potrjena.

3.2.6. S KAKŠNIMI DEJAVNOSTMI DOPOLNITE DRUŽINSKO BRANJE?

Slika 7: Dejavnosti, ki dopolnijo družinsko branje

Pri dejavnostih, ki dopolnijo družinsko branje, so starši manj zavzeti, kar kažejo rezultati tega vprašanja. Skoraj četrtina jih je odgovorila, da družinskega branja ne dopolnijo z nobeno dodatno dejavnostjo. Najbolj pogosta dejavnost je pogovor, za katerega starši ne potrebujejo nobenega materiala ali vnaprejšnje priprave. Kljub veliki ponudbi različnih zgoščenk glasbe in pravljič za otroke, je delež te dejavnosti manjši od risanja in pisanja.

Hipoteza, da starši družinsko branje najbolj pogosto dopolnijo s poslušanjem glasbe in pravljič na zgoščenkah, je ovržena.

3.2.7. PO KAKŠNEM KRITERIJU IZBERETE LITERATURO ZA DRUŽINSKO BRANJE?

Slika 8: Kriterij za izbor literature za družinsko branje

Pri izbiranju literature za družinsko branje dajejo starši precejšnjo prednost željam in zanimanju otroka. Izberejo tisto literaturo, ki si jo želi otrok, kar pa ni vedno najboljše, saj otroka velikokrat pritegne zanimiva zunanja podoba knjige in se ne ozira na vsebino. Nekaj predlogov najdejo starši tudi pri prijateljih, še več na spletu in v revijah za starše. Precej staršev pa se zanaša na svoje želje in izbere literaturo v skladu z njimi.

Rezultati anketiranih staršev so moja hipotezo, da knjižno gradivo izbirajo glede na lastne želje, ovrgli.

3.2.8. KAKŠEN VPLIV IMA VERSKO PREPRIČANJE IN VREDNOTE, KI JIH V SKLADU S TEM V DRUŽINI ŽIVITE, NA IZBIRO LITERATURE ZA DRUŽINSKO BRANJE?

Slika 9: Vpliv verskega prepričanja in vrednot, ki jih v skladu s tem v družini živijo na izbiro literature za družinsko branje

Na vprašanje o vplivu verske prepričanosti na izbiro literature so anketiranci odgovarjali na prva dva odgovora skoraj enakovredno (razlika je en odgovor več v prid prvemu odgovoru), za tretjega se ni odločil nihče. Glede na to, da oba vrtca v katerih sem naredila raziskavo, spadata med katoliške vrtce, sem pričakovala drugačen rezultat.

Hipoteze, da je versko prepričanje dejavnik, ki vpliva na izbiro literature, ne morem ne potrditi ne ovreči.

3.2.9. V KOLIKŠNI MERI PO VAŠEM MNENJU DRUŽINSKO BRANJE VPLIVA NA KASNEJŠO OTROKOVO USPEŠNOST V ŠOLI?

Slika 10: Vpliv družinskega branja na kasnejšo otrokovo uspešnost v šoli

Starši se zelo dobro zavedajo pomembnosti družinskega branja za kasnejšo otrokovo uspešnost v šoli, kar so potrdili kar z 81 odstotki. Nobeden od anketirancev ni bil mnenja, da družinsko branje nima vpliva, skoraj 20 odstotkov staršev pa se je opredelilo, da na vprašanje ne ve odgovora. Zato lahko sklepam, da še vedno obstaja delež staršev, ki o vplivu družinskega branja ne ve dovolj oz. o njem ne razmišlja.

Hipoteza, da starši o družinskem branju ne razmišljajo kot o dejavniku, ki vpliva na kasnejšo otrokovo uspešnost v šoli, je ovržena.

3.2.10. KAKO POGOSTO OBIŠČETE KNJIŽNICO SKUPAJ Z OTROKOM?

Slika 11: Pogostost obiska knjižnice skupaj z otrokom

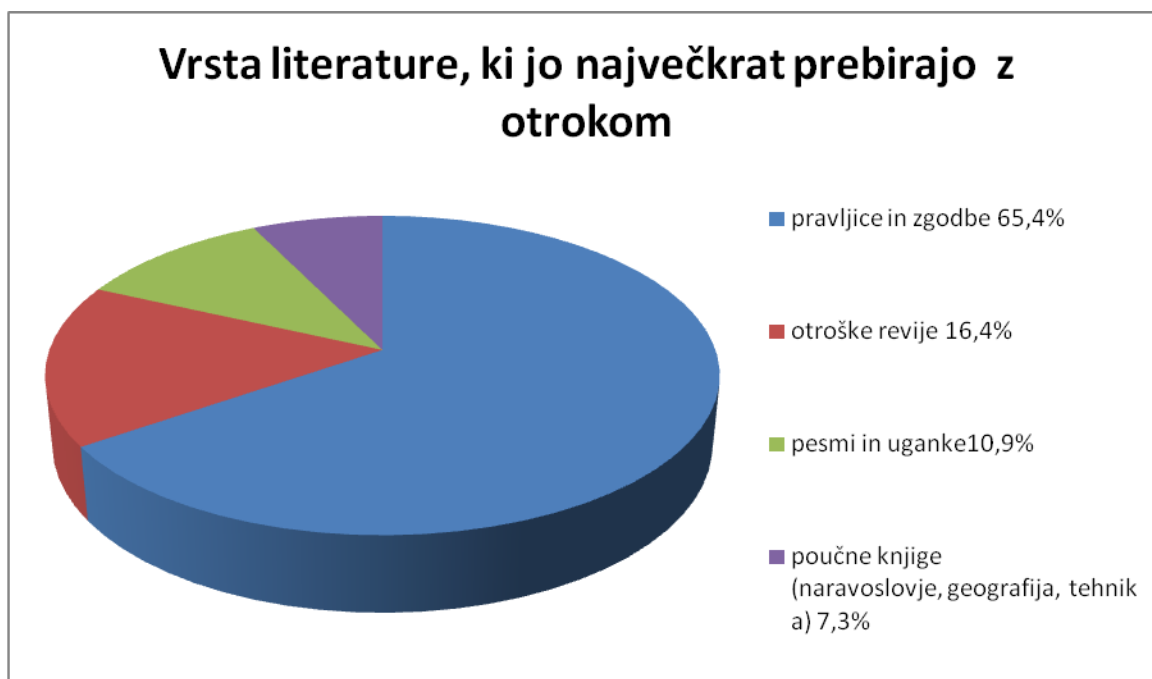

Pri vprašanju o pogostosti obiska knjižnice skupaj z otrokom je več kot polovico anketiranih staršev odgovorilo, da jo obiščejo pogosto (enkrat do dvakrat mesečno). Visok delež predstavljajo tudi tiste družine, ki knjižnice ne obiskujejo. Kot dva najpogostejša vzroka za to so starši navajali oddaljenost od knjižnice in premajhno starost otrok. Približno 11 odstotkov družin obišče knjižnico enkrat do dvakrat letno, približno 9 odstotkov pa vsak teden.

Rezultati danega vprašanja potrjujejo mojo hipotezo, da starši z otrokom obiščejo knjižnico enkrat do dvakrat mesečno.

3.2.11. KAKŠNO VRSTO LITERATURE NAJVEČKRAT PREBIRATE SKUPAJ Z OTROKOM?

Slika 12: Vrsta literature, ki jo največkrat prebirajo z otrokom

Starši največkrat prebirajo svojim otrokom pravljice in zgodbe, saj se je za ta odgovor odločilo približno 65 odstotkov anketirancev. Velik delež odgovorov je bil namenjen tudi otroškim revijam, ki postajajo vedno številčnejše in so za mnoge starše dostopnejše, cenejše kot knjige, otrok jih lahko poriš, zmečka, ... Otroci so deležni tudi branja pesmi in ugank ter z nekaj manj odstotki tudi poučnih knjig.

Hipoteza, da starši otrokom največkrat berejo pravljice in zgodbe, je potrjena.

3.2.12. KAKO SO OTROKU DOSTOPNE KNJIGE DOMA?

Slika 13: Dostopnost knjig

Na vprašanje kje hranijo otroške knjige, so starši odgovarjali povsem enotno. Knjige hranijo na otroku dostopnem mestu, kar je pomembno predvsem zato, ker si lahko na tak način otrok knjigo sam izbere, jo vzame v roke takrat, ko si to zaželi.

Tako je potrjena hipoteza, da starši hranijo knjige, ki so namenjene otroku, na mestu, ki je otroku dostopen.

3.2.13. KAKO POGOSTO SE SKUPAJ Z OTROKOM LOTITE OPRAVIL, KI RAZVIJAJO PISMENOST (obisk banke, pošte, pisanje nakupovalnega seznama, branje kuharskih receptov, napisov na cesti)?

Slika 14: Pogostost lotevanja opravil, ki razvijajo pismenost, skupaj z otrokom

Nekaj več kot polovico anketiranih staršev se redko loti opravil, ki razvijajo pismenost, skupaj z otrokom, 40 odstotkov pa jih to počne pogosto. Približno 6 odstotkov staršev pa se tega ne loti in kot vzrok navaja premajhno starost otroka.

Hipoteza, da starši redko skupaj z otrokom obiščejo banko, pošto, berejo kuharske recepte in napise na cesti, je potrjena.

3.2.14. ALI STE MNENJA, DA STE DOVOLJ SEZNANJENI O POMEMBNOSTI DRUŽINSKEGA BRANJA ZA RAZVOJ PISMENOSTI IN VESTE, KAKO LAHKO OTROKU PRI TEM POMAGATE?

Slika 15: Seznajenost o pomembnosti družinskega branja za razvoj pismenosti in vedenje, kako lahko otroku pri tem pomagajo

Približno 53 odstotkov anketiranih staršev je mnenja, da so o pomembnosti družinskega branja za razvoj pismenosti dovolj seznanjeni in vedo, kako lahko otroku pri tem pomagajo. Kar visok delež (približno 46 odstotkov) pa predstavljajo tisti starši, ki bi o tej temi radi vedeli več. Samo en anketiranec je izrazil mnenje, da ni dovolj seznanjen.

Razveseljiv je podatek, da je družinsko branje tema, o kateri bi starši radi vedeli nekaj več, torej so si pripravljeni vzeti čas za iskanje informacij, poslušanje predavanj na to temo, branje člankov, ... Zavedajo se, da je družinsko branje pomembno in koristno za celotno družino.

Zadnja hipoteza, da starši vedo dovolj o tem, kako lahko razvijajo pismenost svojega otroka, je potrjena.

4. ZAKLJUČEK

Družina je tista osnovna celica, v kateri se človek nauči najosnovnejših stvari za življenje. Starši posredujejo svojemu otroku vrednote, ki jih cenijo, način življenja, ki ga zagovarjajo, znanje, ki ga imajo. Dvoje znanj, ki jih otrok začne spoznavati že v predšolskem obdobju sta znanje branja in pisanja. Družinsko branje je način, s katerim starši otroku približajo svet črk in besed in poskrbijo za začetek razvoja njegove pismenosti, hkrati pa ga seznanjajo z novim vedenjem z različnih področij.

Po pregledu anketnih vprašalnikov sem prišla do zaključka, da se starši dobro zavedajo pomembnosti družinskega branja za kasnejšo otrokovo uspešnost v šoli. Z otrokom berejo skoraj vsak dan, ponavadi zvečer pred spanjem. V vlogi bralca se pojavljata mama ali oče, velikokrat pa otroku berejo tudi stari starši. Družinskemu branju sledijo tudi druge dejavnosti, kot so pogovor, risanje in pisanje, vendar se za to odloča zelo malo staršev. Zadostuje jim branje brez dodatnih dejavnosti. Osnova družinskega branja je tudi izbira primerne literature. Kriteriji za izbiro so pri starših različni, največji vpliv imajo otrokove želje in zanimanje za določeno literaturo oz. tematiko. Precej staršev pa gradivo izbira po lastnih željah in presoji, dodatni pripomočki, s katerimi si pomagajo, so tudi splet in revije za starše. Versko prepričanje in vrednote, ki jih v družini živijo, sta prav tako lahko kriterija pri izbiri gradiva, vendar precej staršev izbira literaturo brez tega kriterija. Knjižnico obiskujejo vsaj enkrat do dvakrat mesečno, poleg tega so knjige otroku dostopne tudi doma na njemu dosegljivem mestu. Otrok je deležen raznovrstne literature, med katero prevladujejo pravljice in zgodbe. Za razvoj otrokove pismenosti pa starši poskrbijo tudi tako, da se lotijo vsakodnevnih opravil, ki razvijajo pismenost, skupaj z otrokom. To storijo predvsem v primeru, če otrok pokaže interes za to. Starši so mnenja, da so o pomembnosti družinskega branja za razvoj pismenosti dovolj seznanjeni, kljub temu pa je še vedno precejšen del staršev, ki si želijo dodatnih informacij s tega področja.

Kljub današnji poplavi različnih priročnikov o vzgoji otrok, starši še vedno pogrešajo literaturo, kjer bi o družinskem branju izvedeli več. Strokovni delavci v vrtcu bi jim lahko pomagali tako, da bi jim posredovali konkretne naslove knjig ali člankov s to tematiko, pa tudi kakšno predavanje o tem ne bi bilo odveč.

Prav tako bi bilo koristno, da bi starši spoznali, da lahko njihov otrok razvija pismenost preko vsakdanjih dogodkov in bi temu posvetili več pozornosti.

Kakšen odnos bo imel otrok do branja in literature pa je v precejšnji meri odvisno od zgleda staršev. Če bodo starši radi prebirali knjige, obiskovali knjižnico, imeli do literature pozitiven odnos, bodo to navado prenesli na svoje otroke. Dejstvo je, da si je za branje treba vzeti čas. V današnjem tempu življenja je to sicer zelo težko, ampak ta čas nikakor ne bo izgubljen. Skupaj z otrokom bodo starši med branjem doživeli nepozabne trenutke, ki bodo vplivali na kasnejše življenje otroka in se jih bo, ko bo starejši, z veseljem spominjal.

Namen moje diplomske naloge bo dosežen, če bo kateri izmed staršev po branju diplomske naloge dobil vzpodbudo, da družinskega branja ne zanemari.

5. LITERATURA

- *Branje za znanje in branje za zabavo (program družinske pismenosti za starše predšolskih otrok)*. Spletni vir: <http://arhiv.acs.si/programi/BZZ-program.pdf>
- Marja Bešter Turk: Sodobno pojmovanje pismenosti in pouk slovenskega jezika v šolah v republiki Sloveniji. 39. seminar SSJLK (2003). 57-81.
- Nataša Bucik: Razvijanje otrokove motivacije za branje v domačem okolju. V: *Branje za znanje in branje za zabavo (priročnik za spodbujanje družinske pismenosti)*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, 2009. 17-26.
- Nataša Bucik: Da bi otrok rad bral. 3.2.2010. Spletni vir: www.mladinska.com/za_starše/svetovanje/branje
- Majda Cenčič: Preučevanje poučevanja pismenosti. *Sodobna pedagogika* 51/2. (2000).
- Margareta Dolinšek-Bunič: *Beri in se pogovarjaj z mano*. Ljubljana: Epta, 1999.
- Marija Grginič: *Vsak po svoji poti do pismenosti (priročnik za vzgojitelje in starše predšolskih otrok)*. Mengeš: Izolit, 2008.
- Marija Grginič: *Porajajoča se pismenost*. Domžale: Izolit, 2005.
- Marija Grginič: *Družinska pismenost*. Domžale: Izolit, 2006.
- Marija Grginič: Pomen porajajoče se pismenosti za začetno opismenjevanje. *Sodobna pedagogika* 56/122. (2005). 68-79.
- Meta Grosman: Razsežnosti branja (Za boljšo bralno pismenost). Ljubljana: Karantanija, 2006.
- Mary Hohmann, David P. Weikart: *Vzgoja in učenje predšolskih otrok*. Ljubljana: DZS, 2005.
- Neda Isakovič: Kaj je dobra knjiga? *Ciciban-priloga za starše*. (marec 2006). 14-15.
- Tilka Jamnik: Bralne izkušnje v zgodnjem otroštvu. V: *Beremo skupaj (priročnik za spodbujanje branja)*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2003.
- Livija Knaflič: Prenos pismenosti znotraj družine. V: *Različne vrste branja terjajo razvijanje različnih bralnih strategij (Zbornik bralnega društva Slovenije)*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo, 2001.
- Livija Knaflič: Vloga bralca v družini. V: *Beremo skupaj (priročnik za spodbujanje branja)*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2003.
- Livija Knaflič: Družinska pismenost. *Andragoška spoznanja*. št. 2 (1999). 17-22.

- Livija Knaflič: Družinska pismenost v predšolskem obdobju. V: *Branje za znanje in branje za zabavo (priročnik za spodbujanje družinske pismenosti)*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, 2009. 7-16.
- Livija Knaflič: Kako družinska pismenost vpliva na pismenost otrok. *Psihološka obzorja* 11/2. (2002). 37-49.
- Marjana Kobe: Predšolski otrok in knjiga. V: *Razvijajmo sposobnosti predšolskega otroka*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine, 1977.
- Petra Koncut: *Družinsko branje-ugotavljanje pismenosti v 1. razredu devetletke (diplomsko delo)*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2009.
- Ljubica Marjanovič Umek, Maja Zupančič: Vloga branja in pripovedovanja v otrokovem razvoju. V: *Beremo skupaj (priročnik za spodbujanje branja)*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2003.
- Ljubica Marjanovič Umek: Zgodnje opismenjevanje: vidik razvoja in učenja v zgodnjem otroštvu. *Sodobna pedagogika* 56 (122). (2005). 12-21.
- Ljubica Marjanovič Umek, Simona Kranjc, Urška Fekonja: *Otroški govor: razvoj in učenje*. Domžale: Izolit, 2006.
- Irena Matko Lukan: Kako pri branju in pripovedovanju zgodb sledimo otrokovim potrebam? V: *Različne vrste branja terjajo razvijanje različnih bralnih strategij (Zbornik bralnega društva Slovenije)*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo, 2001.
- Irena Matko Lukan: Kako beremo z otrokom. V: *Branje za znanje in branje za zabavo (priročnik za spodbujanje družinske pismenosti)*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, 2009. 27-42.
- Genevieve Painter: *Šola za malčke*. Radovljica: Didakta, 1991.
- Sonja Pečjak: Porajajoča se pismenost. V: *Beremo skupaj (priročnik za spodbujanje branja)*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2003.
- Sonja Pečjak: Stopenjskost pismenosti-kaj je in kako jo udejanjati v naših šolah. V: *Stopenjskost pri usvajanju pismenosti (Postopen pouk bralne pismenosti na vseh ravneh šolanja)*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo, 2007. 12-19.
- Sonja Pečjak, Nataša Bucik, Ana Gradišar, Cirila Peklaj: *Bralna motivacija v šoli: merjenje in razvijanje*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo, 2006.
- *Porajajoča se pismenost v predšolskem obdobju*. Ljubljana: Supra, 2007.

- *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS, 1994.
- Peter Svetina: Kaj naj beremo z otroki. V: *Branje za znanje in branje za zabavo (priročnik za spodbujanje družinske pismenosti)*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, 2009. 67-70.
- Anja Štefan: Pripovedovanje danes. 3.2.2010. spletni vir: www.mladinska.com/za_starše/svetovanje/branje
- *Zbornik bralnega društva Slovenije*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo, 2003.
- *Zbornik bralnega društva Slovenije*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo, 2005.

6. PRILOGE

6.1. Anketni vprašalnik

SPOŠTOVANI STARŠI!

Sem absolventka slovenskega jezika in književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Pod mentorstvom prof. dr. Igorja Saksida pišem diplomsko nalogo z naslovom **Družinsko branje v predšolskem obdobju**.

Za empirični del naloge potrebujem podatke o tem, na kakšen način se starši predšolskega otroka lotevajo družinskega branja, koliko časa je namenjeno družinskemu branju ter mnenje in izkušnje o pomembnosti družinskega branja v očeh staršev. Prosim Vas, da izpolnite anketni vprašalnik in mi tako pomagate pridobiti potrebne podatke. Vprašalnik je anonimen, rezultate bom uporabila izključno v študijske namene.

Izpolnjen vprašalnik v prihodnjih dneh vrnite vzgojiteljici.

Za Vaše sodelovanje se Vam že vnaprej zahvaljujem.

Lep pozdrav!

Mateja Maček

Škofja Loka, marec 2010

VPRAŠALNIK

O DRUŽINSKEM BRANJU V PREDŠOLSKEM OBDOBJU

1. Izobrazba staršev

Izobrazba matere:

- a) osnovna šola
- b) srednja šola
- c) višja šola
- d) visoka šola in ostale stopnje (magisterij, doktorat)

Izobrazba očeta:

- a) osnovna šola
- b) srednja šola
- c) višja šola
- d) visoka šola in ostale stopnje (magisterij, doktorat)

2. V družini imamo naslednje število otrok:

- a) 1
- b) 2
- c) 3
- d) 4 ali več

3. Kako pogosto z otrokom berete knjige ali drugo literaturo?

- a) zelo pogosto (skoraj vsak dan)
- b) pogosto (enkrat do dvakrat tedensko)
- c) občasno (enkrat do dvakrat mesečno)
- d) redko
- e) z otrokom ne berem

4. Kateri družinski član največkrat bere otroku?

- a) mama, oče
- b) starejši brat, starejša sestra
- c) babica, dedek, sorodnik
- d) nihče

5. Kateri del dneva je v Vaši družini namenjen družinskemu branju?

- a) zvečer, pred spanjem
- b) popoldne
- c) zjutraj

6. S kakšnimi dejavnostmi dopolnite družinsko branje?

- a) pogovor o prebrani knjigi ali drugi literaturi
- b) risanje, pisanje
- c) poslušanje glasbe in pravljič na zgoščenkah
- d) izdelovanje različnih izdelkov v povezavi s prebrano literaturo
- e) brez dodatnih dejavnosti

7. Po kakšnem kriteriju izberete literaturo za družinsko branje?

- a) literaturo izberem po lastnih željah in presoji
- b) upoštevam želje in zanimanje otroka
- c) predloge poiščem na spletu, v revijah za starše
- d) pri izbiri mi pomagajo prijatelji in znanci, ki imajo otroke
- e) pri izbiri mi pomaga knjižničar

8. Kakšen vpliv ima moje versko prepričanje in vrednote, ki jih v skladu s tem v družini živimo, na izbiro literature za družinsko branje?

- a) versko prepričanje nima vpliva na izbiro literature
- b) versko prepričanje ima vpliv, saj za družinsko branje pogosto uporabimo tudi versko literaturo

9. V kolikšni meri po Vašem mnenju družinsko branje vpliva na kasnejšo otrokovo uspešnost v šoli?

- a) ima velik vpliv
- b) nima nobenega vpliva
- c) ne vem

10. Kako pogosto obiščete knjižnico skupaj z otrokom?

- a) zelo pogosto (vsak teden)
- b) pogosto (enkrat do dvakrat mesečno)
- c) redko (enkrat do dvakrat letno)
- d) je ne obiskujemo

11. Kakšno vrsto literature največkrat prebirate skupaj z otrokom?

- a) pravljice in zgodbe
- b) otroške revije
- c) pesmi in uganke
- d) poučne knjige (naravoslovje, geografija, tehnika, ...)

12. Kako so otroku dostopne knjige doma?

- a) na otroku dostopnem mestu (lahko si jih vzame sam, kadar želi)
- b) na otroku nedostopnem mestu (omara ali polica, ki je izven dosega otroka)
- c) doma nimamo otroških knjig

13. Kako pogosto se skupaj z otrokom lotite opravil, ki razvijajo pismenost (obisk banke, pošte, pisanje nakupovalnega seznama, branje kuharskih receptov, napisov na cesti)?

- a) pogosto (kadar je le mogoče, to storim skupaj z otrokom)
- b) redko (to storim, kadar otrok pokaže interes za to dejavnost)
- c) nikoli

14. Ali ste mnenja, da ste dovolj seznanjeni o pomembnosti družinskega branja za razvoj pismenosti in veste, kako lahko otroku pri tem pomagate?

- a) da, seznanjen-a sem dovolj.
- b) menim, da bi bilo potrebno, da bi o tej temi izvedel-a več
- c) ne, nisem seznanjen-a dovolj.